

YAVUZ BAHADIROĞLU

bizans'a diz çöktüren kahraman

ORHAN GAZİ

NESİL

İçindekiler

“Orhan’ı Yerime Sayın”	9
Bursa’nın Fethi.....	19
Osmanlı Beyliği’nde İlk Devletleşme Teşebbüsleri.....	27
Pelekanon Meydan Muharebesi ve İznik’in Fethi.....	31
İznik’te İmar ve İnşa Hareketleri.....	41
İzmit’in Fethi	49
Bizans’ın Vaziyeti.....	55
Kendiliğinden Gelen Fırsat	59
Rumeli’ye Geçiş	69
Fetih Zincirinin Diğer Halkaları.....	83
Süleyman Paşa’nın Vefatı.....	87
Düşman Geliyor	89
Sevinçle Acının Zirvesinde.....	95
Orhan Gazi’nin Vefatı.....	99
Orhan Gazi Zamanında Osmanlı Devleti	105
Karakteri.....	109

Evlâtları.....	113
Netice.....	115
Kaynaklar	119

Anlattığı menkıbelerle bize tarihi sevdiren,
böylece tarih şuuruna ulaşmamızın temellerini
atan sevgili validemizin aziz ruhuna bir Fatihâ'ya
vesile olması dileğiyle.

“ORHAN’I YERİME SAYIN”

*Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyânız kim,
Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-i şehâdetten,
Biz ol âlî himem erbâb-ı cidd ü içtihadız kim,
Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşîretten.*

Namık Kemal

Miladi 1326 yılı Ramazanının ilk günüydü (1 Ağustos 1326).

Her Ramazanın ilk gününde görülen coşkunluktan eser yoktu. Söğüt, havanın sıcağına yüreğinin ateşini de eklemiş, yanıyordu.

Avlular sessizdi. Ne çocukların şen şakrak çığlığı ne gazilerin coşkun narası ne de çobanların yanık kaval sesi geliyordu. Arada kulübelerden birinin bacasından yanık ağıt yükseliyor, dumana karışıp semaya dağılıyordu.

Osman Gazinin evinin etrafında sümsükût bir kalabalık vardı. Hastalandı hastalanalı bu kalabalık bir an olsun dağılmamış, Söğüt ahalisi şanlı reislerinin hasta-

lanmasına hâlâ akıl erdiremediğinden, her an sıhhat haberini beklemek üzere nöbete oturmuştu.

Akşamın alaca pençesi günü örterken, kalabalığa dört atlı yaklaştı. Kalabalık saygıyla iki yana açılıp atlılara yol verdi. Aynı anda evin verandasında beliren ihtiyar Akça Koca, bir zaman gelenleri kestirmeye çalıştıktan sonra, dudaklarında sönük ve acılı bir gülümseme olduğu halde sekiz basamağı sessizce indi. Atlılardan en öndekinin yanına yürüdü. Atlı attan indi, Akça Koca'nın elini öptü. Soluklandı. Endişesini tek cümlelerin sınırlarına sığdıramadığından, sesine bütün hüznü ve endişelerini de döküp sordu:

“Koca Gazi, babam nasıl?”

Kalabalık, suali duyunca soluğunu tuttu. Hayırlı bir cevap gelir de kaçırırlar korkusu herkesi sardı. Dikkat kesildiler.

Fakat Akça Koca temkinliydi. Uluorta söylenmesi icap edeni söyler, ancak söylenmemesi icap ediyorsa ölene kadar susmasını bilirdi.

Şimdi de sustu. Orhan Gazi'yi kolundan tutup merdivenlere âdeta sürükledi.

Bu hareketi kalabalığı ürkütmüştü. Akıllarının köşesinden dahi geçirmek istemedikleri, Osman Gazinin ölümü ihtimalini, belki de Akça Koca'ya duyulan saygıdan dolayı kimse bir şey sormuyor, sadece yürekleri buruk bir endişenin kısılcığında kıvranıyordu.

Son ümit merdivenlerin üstünde kaybolmak üzereyken bu yürek ısırarak acıyı daha fazla yüreğinde taşımaya mecal getiremeyenlerden biri kalabalıktan hızla kopup merdivenlere fırladı. Basamakları ikişer ikişer çıkararak

Akça Koca ile Orhan Gazi'nin yolunu kesti. Alıp veremeyi ne zamandır unuttuğu soluğu ağzına sığmıyor, bu yüzden sesi hırıltılı çıkıyordu:

“Beyimizi görmek istiyoruz!”

Orhan Gazi sinirlendi. Bu densizlikti. Bey evine destursuz çıkmanın başkaca adı olamazdı, düpedüz densizlik. Terslemeye hazırlanmışken Akça Koca'nın avucunda bulunan bileğinde bir acı duydu. Koca Gazi, Orhan Bey'in terslendiğini hissetmiş, acılı insanların acısını arttırmaktan başka işe yaramayacak cevabını ağzına tıkamak için var gücüyle bileğini sıkmaya başlamıştı. Gözleri buluştu. Koca Gazinin gözlerindeki ifadeyi okur okumaz öfkesini yuttu. Cevabı ona bıraktı.

Genç adam kapının önünde gerilmiş, yol vermiyor; fakat yaptığı hareketten duyduğu utancı da yenemeyip başı önünde duruyordu.

Akça Koca bir zaman delikanlıya baktı. Cenk yerinde böylesine atak, böylesine pervasız ve yamandı. Kızamadı. Uçuk acı gülüşü dudaklarında soğuturken şu delikanlının hislerini paylaşan kalabalığa döndü:

“Beyimiz hastadır, yatıyor” dedi.

Akça Koca'nın sözlerinde yeni bir şey yoktu. Bu kadarını zaten onlar da biliyordu. Şanlı hastayı rahatsız etme korkusunu bir anda unutmuşlardı. Endişe, merak ve korku galip gelmiş, bir haber alma ümidi bütün düşüncelerinin üstüne çıkıp kalabalığı avuçlamıştı. Birkaç dalgada merdivenin altına yığıldılar. Tek tük sesler yükseldi:

“Beyimizi görsek gerektir!”

“Hastalığı ne seviyededir?”

“İzin verin tek tek ziyaret edip ellerini öpelim.”

İşte o zaman Akça Koca kızdı. Bu, töre bozgunculuğuydu. Sessizliğin sihirli kilidi şu delikanlının sabırsızlık anahtarıyla açılmış, ağırdan bir uğultu gittikçe temposunu arttırarak hasta evini kuşatmıştı.

“Densizler!” diye bağırdı. “Beyimiz hasta denmiştir. Hastayı rahatsız etmeye utanmaz, Allah’tan korkmaz mısınız?”

Kapıya gerilen delikanlıyı omzundan kavradığı gibi yana fırlattı. Bu yaşta bu kuvveti kafasına sığdıramayan delikanlı şaşırmış, bir zaman şaşkın şaşkın kenarda dikildikten sonra, yere çömelerek hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Orhan Gazi ile Akça Koca ise çoktan kapının arkasında gözden silinmişlerdi.

Orhan Gazi bir çocuk çaresizliğiyle kendini Akça Koca’ya bırakmıştı. Nereye çekerse gidiyor; derin acısı, hadiseyi muhakemeye izin vermiyordu. Böyle kendini bırakmaması gerektiğini biliyordu. Lakin elinde değildi. Yıllardır babasından direktif almaya, onun çizdiği yoldan yürümeye öylesine alışmıştı ki onsuz bir dünyayı tasavvur etmek istemiyor, ölüm ihtimalini yüreğine sığdıramadığından, kendini çok çaresiz buluyordu.

Eyvani geçip Osman Gazinin yattığı odaya girdiklerinde durakladı. İlk defa Akça Koca’ya isyan etti. Bu sessiz isyan hıçkırığıyla olduğu yere çakıldı. Babası bir yer yatağının ak örtüleri içinde yatıyordu. Sağ eli örtünün dışındaydı. Yıllarını kılıç çalmakla geçirmiş o aslan pençesinin, bir gün şimdiki görünüşü alacağına hiç ihtimal veremezdi. Elinin üstündeki damarlar kabarıp

morarmış, zayıflıktan dolayı derisi matlaşarak eklemle-
re yapışmıştı.

Akça Koca, Orhan Gazi'nin sessiz isyanını hissetti-
ğinden kolunu keşmekeşe çevirip duygularını alabora
eden fırtınanın kaynağını tahmin edebiliyordu. Esasen
kendisi de Orhan Gazi'den ve şu dışarıda bekleyen ka-
labalıktan farklı değildi. Kalbinden kopup genzini tır-
malayan feryatları insanüstü bir gayretle ancak bastıra-
biliyor; iradesinin yularını sımsıkı tutup sanki hiçbir şey
olmamışçasına, Osman Gazi ölüm döşegine serilme-
mişçesine davranmaya dikkat ediyordu. O da kendini
kapıp koyuverirse aşirette kim bilir neler olurdu. Şimdi
ölenden çok, olanı düşünme sırasıydı. Vaktiyle Ertuğrul
Bey'in ölümünde karşılaşılan güçlükler, tekrarlanma-
malı, aşirete hemen bir baş bulunup devlet yolunda yü-
rünmeliydi. İdeal meşalesinin titremeye başlaması de-
mek, tehlike demektir. Bu dava şahıslarla kaim değildi.
Millî bir mefkûre halinde ebediyete kadar uzanmalı,
idareciler değiştikçe dava değişmemeli, hatta sarsılma-
malıydı. Şahıslarla kaim olan davanın daim olma-
yacağını, şahısların ölümüyle birlikte öleceğini biliyor-
du. Devlet yolu henüz açılmış, aşiret bu yola henüz git-
mişti. İdealler henüz filiz sürmüşken kırılmamalıydı.

Yüz yıllık düşünceyi birkaç adıma sığdırarak yatağa
yaklaştı. Osman Gazi'nin başucuna diz çöktü. Elinin üs-
tüne elini koyup

“Yiğit Beyim,” dedi. “Orhan geldi.”

Osman Gazi'nin yumuk gözleri açıldı. Kapalı perde-
lerden zorla giren hafif ışıktaki göz bebeklerindeki parıltı-
yı gören Akça Koca, birden ümitlendi. Osman Gazi'nin

gözleri eskisi gibiydi. Ne yüzünün süzgünlüğü ne ellerinin mecalsizliği ne soluğunun kesikliği gözlerine aksetmemişti. Yine şimşekler çakıyor yine zekâ döküyor yine mefkûre meşalesini ateşleyecek kadar bol kıvılcımlar saçıyordu.

“Oğlun Orhan geldi, Osman Beyim.”

Osman Gazi gözleriyle yatağın etrafındakileri tek tek süzdü, verilen müjdenin emaresini göremeyince mahzunlaştı. Akça Koca’ya gözleriyle sordu:

“Hani nerede?”

Akça Koca Orhan Gazi’ye “Yaklaş” işareti yaparken:

“Burada,” dedi. “Bursa’dan emrin üzere geldi.”

Orhan Gazi tereddüdünü yenmiş, derin kederini yutkuna yutkuna, yatağa sokulmuştu.

Babasının önünde diz çöktü. Akça Koca’nın yavaşça bıraktığı sağ elini avuçlarına alıp öptü, başına götürdü:

“Geldim, bey babam.”

Elini bırakmıyor, babasının bütün meziyetlerini bu köprüden tevarüs edip kalbine ve beynine nakşetmek istercesine ısrarla sıkıyordu.

Osman Bey sevgiyle oğlunu süzüyordu. Canlanmıştı. Ağrıları birdenbire dinmiş nefes alıp vermesi düzelmiş, sanki efsunkâr bir elin değmesiyle birden iyileşmişti.

“ ‘Bursa’yı açtım (aldım) geldim’ de, Orhan.”

Orhan Gazi’nin hüznü susuşunda istediği cevabı bulamayınca celallendi:

“Çok yazık!”

Hayal kırıklığı kısa sürdü, gözlerine yine o parıltılı ışık geldi, yerleşti. Orhan Gazi’nin avucunun içindeki elini kastı:

“Bursa’nın fetih müjdesinden sonra ölmek isterdik. Bursa’da Gümüşlü Kümbet mevkiine gömülmek isterdik. Lakin ecel acele eder. Öleceğim için üzölmüyorum. Çünkü Orhan, senin gibi bir halef bırakıyorum. Adil ol, merhametli ol, dininin emirlerinden sapma. İstişareye ehemmiyet ver; ama ehliyle istişareye dikkat göster. İslam dinini yaymak için Allah’ın emri mucibince cihad eyle. Din adamlarını, âlimleri, dervişleri koru, onlara yardım et, dualarını al. Rahatı düşünme, güçlüklerden yılma, emeklerini cihad uğruna harca, dünya malına değer verme, çünkü dünya malı geçicidir. Bütün beşeri lezzetler biter; sen ebedî güzelliklere talip ol, mükâfatını Allah’tan bekle. Bizim kavgamız mihnetle kuru kavga değil, davamız cihana hükmetme davası değil; davamız bütün bunlardan çok daha mukaddes olan îlâ-yı kelimetullah davasıdır. Zaferlerimiz, büyük davamızın zaferleridir. Bu davada insanlar sadece vasıttan ibarettir. Nöbet senin, Orhan, biz göçer olduk. Göreyim seni, ilminin de kılıcının da hakkını ver. Yolun açık olsun. Var git, Bursa’yı aç, gülzar eyle...”

Osman Gazi biraz dinlendikten, nefeslendikten sonra yatağın etrafını çevreleyen oğullarına baktı.

“Orhan’ı yerime sayın ve ona itaat edin, oğullarım.”

Alâüddin, Savcı, Melik, Çoban, Hamid ve Pazarlı Beyler ayakta el bağlamışlardı. Varıp Orhan Gazi’nin önünde dize geldiler.

“Beyliğin mübarek ola.”

Orhan Gazi babasının elini defalarca öptü. Kardeşlerini kucakladı. İçinin buruk acısını gözlerinden dökmek

için تنها bir yer aramak üzere mütereddit adımlarla dışarı çıktı.

Kırk beş yaş civarlarındaydı; ama şimdi kendisini dört yaşında bir çocuk gibi görüyor, dört yaşındaki bir çocuk acziyle ağlamak istiyordu.

Evinin kıyısını dolanırken bir bebek ağlaması duyunca gözlerindeki acı yanaklarına doğru sicimlendi. Bir yandan da bebek ağlamasını dinliyordu. Her şeyi anlamıştı. Söğüt'e son gelişinin ardından dokuz aydan fazla bir zaman geçmişti. İlk defa bir evi ve bir karısı olduğunu hatırlıyordu. Dokuz aydır ilk defa bunu hatırlayacak vakti buluyordu.

Eve girdi. Ebe kadın, yeni dünyaya gelmiş bebeği ağaçtan oyma leğende yıkamakla meşguldür. Birden Orhan Gazi'yi karşısında bulunca kekeleydi:

“Bi... bir oğlunuz oldu, Orhan Beyim.”

Sarmalayıp kucağına verdi.

Orhan Gazi ne yapacağını bilemiyor, toy bir delikanlı kadar şaşkın, dikiliyordu.

Gözlerinde sicimlenen keder yaşına sevinç karışmıştı. İçinde de hüznle saadet çarpışıyordu. Bu ne tuhaf tevafuktu. Allah birini alırken birini vermişti. Osman Gazi ölüm döşeginde hayatını tüketirken torunu hayata ilk adımı atmıştı.

Kendi doğumunda da böyle bir tevafuk vardı. Orhan Gazi dedesi Ertuğrul Bey'in ölüm yılında dünyaya gelmişti.

“Allah saltanat ailesinden kaybolan birinin yerine bir yenisini vermekteydi.”¹

Şaşkınlığını bastırdı. Bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına kàmet okudu.

“Adın Murad olsun,” diye fısıldadı. “Dilerim Mev-la’dan, muradını versin.”

O gece Osman Gazi ebedî saadetin kollarına uçtu.²

¹ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971).

² Osman Bey’in ölümü hakkında ihtilafı yıllar rivayet edilmekte ise de en kuvvetlisi 1326’dır. Osmanlı kaynakları umumiyetle bu tarihi esas alırlar. Ölümünün de 68 yaşında olduğunu söylerler. Osman Bey’in Bursa’nın fethinden sonra öldüğü yolunda zayıf rivayetler de vardır.

BURSA'NIN FETHİ

Osman Bey, Bursa'nın fethini zarurî görüyordu. Kendi devletini geleceğinin selâmeti bakımından Bursa, İznik, İzmit ve civarı fetholunmalı, Bizans'ın yumuşak karnına hançer gibi girilip Boğaz'a çıkılmalı, Marmara'nın, Karadeniz'in ve Ege ile Akdeniz'in başı tutulmalıydı. Niyeti, mevcudu muhafaza etmek değil, Kostantiniye'nin fethini gerçekleştirip soyunu hadis-i şerifin methine mazhar etmektir. Aynı zamanda yüzyıllar boyu yaşayacak mutasavver imparatorluğu sağlam temeller üstüne inşa etmektir. Aksi takdirde mevcudu muhafaza bile güçleşebilir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin güneyi Germiyanogulları, güneydoğusu Ankara Ahi Cumhuriyeti ve bütün kuzeyi devrin en kuvvetli devletlerinden Bizans'la kuşatılmış gibiydi. Bir boğaz gibi yerde kısıp kalmak yok olmakla eş mana taşırdı. Osman Bey dehasıyla bu hakikati çok önce fark etmiş ve fetih planını buna göre geliştirmişti.

Osman Bey'in genişleme siyasetinde tesadüflerin izleri yoktur. Her şey en ince teferruatına kadar düşünüp hesaplanmıştır. Fethi kolay olan bazı kalelerin fethini sonraya talik edip fethi zor, ama stratejik ehemmiyeti büyük kalelere asker sevk etmesi bunu apaçık göstermektedir.

Bursa'nın fethi için Bursa'ya hâkim iki müstahkem tepeye kale inşa ettirdiği sıralarda (1314–15) elinde bulunan askerî kuvvetin ve harp levazımatının Bursa fethine yetmeyeceğini elbette biliyordu. Fakat şunu da biliyordu ki İznik ve İzmit'in fethi, Bursa'nın fethine bağlıydı. İdealin düğümü olan Kostantiniye'nin fethi ise İznik ile İzmit'in düşmesiyle Rumeli'ye geçilmesine dayanıyordu. Bütün plânları buna göre hazırlamış, bu planlar, gerek kendisi gerekse şanlı evladı Orhan Gazi tarafından harfiyle tatbik edilmiştir.

Ölümünde, Osman Bey'in oğluna bıraktığı toprakların yüzölçümü 16.000 kilometrekaredir. Osman Bey'in babasından devraldığı toprakların yüzölçümü ise en iyi ihtimalle 5.000 kilometrekare civarındadır. Demek oluyor ki Osman Bey, babasından kendisine intikal eden toprakları, hükümdarlığı müddetince üç mislinden fazla büyütmüş, üstelik hep stratejik ehemmiyeti haiz belgeler fethederek büyük fethin yollarını açmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse “Osmanlı Beyliği, Osman Gazi'nin vefatında, bir atom çekirdeğindeki kudret halinde patlamaya hazırды.”³

³ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977), c. 2, s. 259.

Babasının derinden açtığı yolda ustalıkla yürüyen ve sağlığında gerek sözleriyle gerek hal ve etvarıyla gösterdiği ideal çizgisini, babasından miras aldığı dehasıyla tamı tamına sezen Orhan Gazi, ne yapması gerektiğini çok iyi biliyordu. Babasının yerine geçtiği gün, sırtına ateşten gömleği giydiğinin farkındaydı. Bu mesuliyeti bilgin kardeşi Alâüddin Bey⁴ paylaşmak istiyordu. Feragatin, ehliyetin ve tevazuun mimarı Orhan Gazi, kardeşine şu teklifle gitti:

“Kardeşim, benden bilgin ve akıllısın. Beyliğin idaresini ellerine al, ben de askerlerine kumanda etmek suretiyle sana yardımcı olayım.”

İkisi de Osman Bey’in oğlu olduklarını ispatta yarışıyor gibi idiler.

“Tam tersi,” diye cevap verdi. “Sen hükümdar olacaksın. Çünkü bu yolda hem babamızın vasiyeti vardır hem de bu işe daha yatkınsın. Evet, ben bilginim, fıkha vukufum var; fakat sen askerliği benden iyi biliyorsun. Şu yaşına kadar harp meydanlarında kendini ispat ettin. Şimdiki zamanda beyliğimize asker bir hükümdar lazımdır. Ben sana beyliği teşkilatlandırma hususunda yardım ederim, birbirimizin eksikliğini tamamlayıp mükemmele yaklaşıyoruz. Böylece, ihtimaldir ki babamızdan kalan boşluğu doldururuz.”

Tablo göz yaşartıcıydı. Nitekim hazır bulunanlardan bazıları gözyaşlarını tutamamış, sessizce ağlamaya başlamışlardı. Bütün endişeleri dağılmıştı. Genç beylik bö-

⁴ Yerli kaynaklar, umumiyetle Osman Bey’in oğlu Alâüddin Beyle ilk Osmanlı veziri Hacı Kemâlüddinoğlu Alâüddin Paşa’yı karıştırırlar. Aynı şahıslar olduğu yeni belgelerle açıklanmıştır.

lünmeyecek, devlet ideali doğmadan ölmeyecek, kardeşlerin el ele, gönül gönüle vermesi sayesinde daha da yükselip genişleyecekti. Henüz hiçbir devlet bu teşekkülün farkında değildi. Komşuları, en başta Bizans olmak üzere, beyliğin büyümesini Osman Bey'in liyakatine bağlıyordu. Onun ölümüyle kardeşler arasında kaçınılmaz bir infilak meydana geleceğini ve beyliğin parça parça olacağını zannediyorlardı. Bu tatlı rüya, daha sonra yarım düzine imparatorlukla düzinelerce krallığın hayatına mal oldu ve bu gaflet Osmanlı Beyliği'nin bütün komşularını Osmanlı Devleti'ne yem etti.

İlk hedef Bursa idi.

Yıllar önce muhasaraya başlanmış, Bizans ve civar kalelerle bütün irtibatı kesilmişti. Osman Bey öldüğünde Bursa'nın düşmesi an meselesiydi. Nitekim aynı yıl Bursa, Müslümanların eline geçti.⁵ Başşehir yapıldı. Artık hedef İznik'ti. Hristiyanlığın kalbi mesabesinde olan bu şehir, iktisadî kıymet bakımından da mühimdi. Bizans'ın Anadolu'daki en büyük, en mamur şehriydi. Maddî değeri Bizans'ı, manevî değeri ise bütün Hristiyanlık âlemini alâkadar ediyordu.⁶

⁵ Fazla bilgi için bk. *Osman Gazi*, Yavuz Bahadıroğlu, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006)

⁶ Hristiyanlık âleminin İznik'le yakından alakadar olmasının ve bu şehre “mukaddes şehir” demesinin sebebi, vaktiyle burada Hristiyanlığın temel akidelerini tespit eden iki muteber konsülün toplanmış olmasıdır.

Bunların ilki, Miladın 325. senesi Haziran ayının 19. günü, İmparator Kostantin'in (Büyük) başkanlığında toplanmış ve Arius isimli papazın “Arianisme” mezhebini red ile “teslis akidesine” bugünkü katî şekli verilmiştir.

İznik'te ikinci konsül, Miladın 787. yılında toplanmıştır. Bu toplantı da “iconoclasme” yahut “iconoclasie” denilen tasvir düşmanlığına karşı, “tasvirperestlik” esasî dinî bir akide haline getirilmiştir. Bu toplantılar, en kuvvetli rivayete göre zamanın en büyük kiliselerinden olan İznik Ayasofya'sında icra edilmiştir. İznik fethedilir edilmez, yapılan ilk icraatlardan biri de bu kilisenin camiye tahvil edilmesidir. Nitekim İstanbul'un

Osmanlılar için İznik'in her iki cihetten de ehemmiyeti vardı. Fetih suretiyle Bizans'ı kalbinden vurup bütün Hristiyan âleminin maneviyatını bozacaklar, bir yandan da İznik'e sahip olmakla Kocaeli Yarımadası'nın ağzını kapatıp İznik Gölü'ne hâkim olup İznik Körfezi ve Kocaeli Yarımadası'na açılacaklardı. Onun öte tarafı ise İstanbul'du. Lakin Bizans'ı çepeçevre sarıp dünyadan tecrit etmek, düzenli askerî birliklere sahip olmayı icap ettiriyordu. Bu işe kardeşi Alâüddin Bey'le Kara Halil'i memur eden Orhan Gazi, öte yandan baba yadigârı silah arkadaşları Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazi ve Kara Cebeş'i İznik ile İzmit civarını tacizle vazifelendirdi. Bu kuvvetler Hammer'in de kaydına göre Rum askerlerini son derece yorduktan sonra kuzeyde Karadeniz, güneyde İzmit Körfezi, batıda İstanbul Boğazı ile sınırlı yarımadağa girdiler ve durmadan ileriye doğru hareket ederek ancak Boğaziçi kıyılarında durdular. Konur Alp, Akyazı ile Konurpa ve Ak-Ova'nın beri tarafında Sakarya nehrinin iki kıyısındaki kaleleri Rumların elinden aldı. Akçakoca da Ermenipazarı, Ayangölü, Kandıra kalelerini ele geçirdi. Ardından Akça Koca Semendire'yi zapt etti. Ondan sonra bütün bu civar kendi adıyla "Kocaeli" olarak anıldı. Nihayet Aydos üstüne gidildi.

Aydos'un fethini, müverrihlerimiz, romantik bir hadiseye bağlarlar. Buna göre, kale kumandanının kızı,

fethinden sonra yapılan ilk iş, yine İstanbul Ayasofya'sının camiye çevrilmesi olmuştur. Zaten Müslümanlar, hangi Hristiyan beldeyi veya kaleyi fethetseler, önce oranın en büyük kilisesini camiye tahvil eder, ilk Cumayı orada kılar ve şükrederlerdi. Bu, maddî fethin aynı zamanda manevî fetihle beslenmesi ve fetih mührünün o şehre ebdiyen vurulması manasına gelir.

rüyasında Abdurrahman Gazi'yi görüp sever. Bir gün burçlardan, kaleyi muhasara eden Türkleri seyrederken rüyasına giren Abdurrahman Gazi'ye gözleri ilişir. Çarpılmışsa döner. Hemen bir mektup yazar. Bir taşla bağladığı mektubu, Abdurrahman Gazi'nin ayakları dibine atar. Abdurrahman Gazi mektubu alır. Kumandanın kızı, gece bu mevkie gelmeleri halinde, onları bir ip merdivenle kaleye alacağını yazmaktadır. Osmanoğulları istişareye oturup meseleyi tartışırlar. Kimisi "Allah'ın hikmeti" der, kimisi "Umulmadık fırsat" der, kimisi de "Tuzak" olduğunu söyler. Fakat kaybedecek bir şeyleri yoktur. Hayli zamandır muhasara ettikleri halde, çok sağlam surların ardında bulunan şehir fethedilememiştir. Karar, Abdurrahman Gazi'ye bırakılınca deneyeceğini bildirir. Seksen civarında bir kuvvet hazırlayıp kızın mektupta belirttiği yere bir gece yarısı gider. Hakkaten ip merdiven sarkıtılmıştır. Abdurrahman Gazi yukarı tırmanır, kapı nöbetçilerini bertaraf ederek dışarıda bekleyen arkadaşlarına kale kapısını açar. Şehri böylece ele geçirirler.

Hemen hemen bütün yerli müverrihlerin tarihlerinde yer alan ve Hammer tarafından da zikredilen bu hadise, biraz romantik görünse de kabul edilmesinde bir mahzur olduğunu zannetmiyoruz. Akla da fazla uzak değildir. Çünkü himmet ehlinin daima Osmanoğullarıyla birlikte olduğunu ve çeşitli sebepler altında bu muhteşem teşekkülde büyük rol oynadığını, cereyan eden ve edecek olan hadiseler göstermiş bulunmaktadır.

Daha sonra bu kız, Orhan Gazi tarafından, Abdurrahman Gazi'ye nikâhlanmış ve bu izdivaçtan Kara Ab-

durrahman'ın dünyaya geldiği rivayet olunmuştur. Sonra da bu yiğit öyle büyük kahramanlıklar yapıp efsanleşmiştir ki Hammer, Rum kadınlarının, yaramaz çocuklarını “Kara Abdurrahman geliyor” diye korkutarak yaramazlıktan vazgeçirdiklerini kaydeder.

Bir yandan fetihler sürerken diğer yandan Osmanlılar, Alâüddin Bey'in nezaretinde teşkilatlanıyor, beylik süratle devlet statüsü kazanıyordu.

OSMANLI BEYLİĞİ'NDE İLK DEVLETLEŞME TEŞEBBÜSLERİ

İlk ıslahat üç esasta yürütüldü: para, kıyafet ve ordu. 1327-28 yıllarına kadar Osmanlı Beyliği'nde Selçukî ve Bizans meskûkâtı tedavül etmiştir.⁷ İlk Osmanlı sikkesinin bu tarihlerde basıldığı ve tedavüle çıkarıldığı hakkında galip ihtimaller ileri sürülmektedir. Bunlar şayet doğruysa Orhan Gazi, para bastıran ilk hükümdardır.

Yine bu tarihlerde düzenli süvari ve yaya birlikler kurulmuş, asker ilk defa sınıflara ayrılmıştır. Bu tarihe kadar Ertuğrul ve Osman Beyler, umumiyetle süvari birlikleri kullanırlardı. Bu birlikler gönüllülerden teşekkül ederdi. Orhan Gazi, artık bunun kifayet etmeyeceğini görmüştü. Devlet olacaklarsa her zaman savaşa hazır bulunacak düzenli ordu birliklerine muhtaçtılar. Sık sık

⁷ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947), c. 1.

savaşlara çıkılıyor, her zaman gönüllü asker toplamak, günün ulaşım şartlarında zor oluyordu. Ücretli asker bulundurulmalı, bunlar topluca bir yerde kalmalı, eğitim yapmalı ve kılık kıyafetleriyle başıbozuk halktan ayrılmalıydılar.

“Yaya” ve “müsellem” adlı iki sınıf asker meydana getirildi. Bunlar aylıklıydı. Sefer vaktinde, her nefere iki akçe yevmiye verilir ve daimî surette her türlü vergiden muaf tutulurlardı.

Gerçi Avrupa tarihleri ilk düzenli ordunun kurucusu olarak Fransa Kralı Yedinci Şarl’ı gösterirler. Vakıa şudur ki, ilk düzenli askerî birlikler Orhan Gazi devrinde, Osmanlı Beyliği’nde, Şarl’ın birliklerinden tam bir asır önce kurulmuştur. (Hammer bunu itiraf etmekle dürüstlük gösterir.)

Bazı tarih kaynakları, yeniçeri birliklerinin de Orhan Gazi zamanında kurulduğunu kaydeder. Ancak bunu ihtiyatla karşılamak lazımdır. Çünkü yeniçeri ocağı, daha sonra Murat Hüdavendigâr zamanında teşekkül etmiş, Hacı Bektaş Veli’nin duasını almıştır. Muhtemelen “yaya” sınıfının ilk teşekkülü, yeniçeriliğin temeli sayılmış ve Hüdavendigâr devrinde kurulan yeniçeri ocağı ile Orhan Gazi’nin “yaya” askeri karıştırılmıştır. Uzunçarşılı ile Danişmend de bu görüşü paylaşarak mütalaa-lar serd etmektedirler.

Düzenli birliklerin meydana getirilmesi fikrini, müverrihlerimizden Neşrî, Cendereli (Çandarlı) Kara Halil’e mal eder. “Cihannümâ’sının” 154–155. sayfalarında hadiseyi şöyle anlatır:

“Orhan Gazi diledi ki, leşkeri (askeri) ziyade olup amma ol leşker dahi kendü vilayetinden (ülkesinden) ola. Bu işi Alâüddin Paşa’ya danıştı. Ol eytti, ana kadıya danışmak gerek. Cendereli Kara Halil Bursa Kadısı idi ve hem Edebâli’nin hısmı (bacanağı) idi. Ona danıştılar. O eytti: Sultanum, meğer ilden yaya yazub çıkaravuz, didi. Reâyâ bu haberi işitecek padişah hizmetinde olalum deyu yaya yazılmağa bir mertebede riayet gösterdiler ki dimelü değil.”

Bu ıslahat hareketlerini, bir veya birkaç kişiye mal etmek yerine, tarihî teşekkülün tabiî neticesi olarak görmek ve şahıslar yerine bir devre mal etmek, herhalde daha isabetli olur.

PELEKANON MEYDAN MUHAREBESİ VE İZNİK'İN FETHİ

Orhan Gazi, babasının ve dedesinin açtığı fetih yolunda, tereddütsüz yürüyordu. Fetihte önceliği, tıpkı babasının yaptığı gibi stratejik ehemmiyeti haiz beldelere vermişti. Bursa'yı taht şehri yaptıktan ve henüz çocuk yaşta bulunan oğlu Murad'a (istikbalin Hüdavendigâr'ı) bir naibin gözetiminde emanet ettikten sonra, asıl hedefin ortasında bulunan İznik üzerine gitti.

Bu şehir, yukarıda da ifade ettiğimiz sebeplerle Hıristiyanlık âleminin kalbiydi. Ayrıca Bizans'a 1204'ten 1261'e kadar başşehir olmuştu. Orhan Gazi İznik'i alacak, Kocaeli Yarımadası'nın ağzını kapatıp İznik Gölü'ne hâkim olacaktı. O devirde İznik Gölü'ne hâkim olan kuvvetin önünde İznik Körfezi ve Kocaeli Yarımadası açılırdı.⁸

⁸ Öztuna, s. 10.

İznik muhasarasının hangi tarihte başlatıldığını kestirmek kolay değildir. 1303'te muhasaranın başlatıldığı ve kısa aralıklarla 28 sene abluka altında tutulduğu yolunda bir rivayet vardır. Herhalde Osmanlı akıncılarının, sık sık İznik civarına akınlar yapmasını, müverrih, muhasara biçiminde değerlendirilmiş olmalıdır.⁹ Asıl muhasaranın fethiden iki yıl önce başladığını kabul etmek gerekir. (*Megali Elleniki Engiklopedia*, Danışmend'in atfı.)

Bizans kaynaklarına göre Orhan Gazi, İznik fethinden önce Bizans'la yapılan Pelekanon Savaşı'nın başında bizzat bulunmuştur.¹⁰

Muhasara devam ederken Bizans İmparatoru Üçüncü Adronikos Paleologos Trakya'dan, Dimetoka'dan, Andrinople'den (Edirne) toplayabildiği kadar asker toplayarak alelacele Scutari'ye (Üsküdar) geçirdi. Hammer'e göre dört fersah yolu iki günde alarak Pelekanon'da ordugâh kurdu.¹¹ Çok ağır yol almasına bakılırsa ya asker isteksiz ve korkaktı yahut imparator, bu sefere birtakım zorlamalar neticesi gidiyor, bu yüzden de işi çok ağırdan alıyordu. Sanki Orhan Gazi'nin bu seferi duyup geri çekilmesini istiyordu.

⁹ Miladi 1303'te Osman Gazi, İznik'in kuzeyinde Katırlı Dağı'nın eteğinde bir menzil yaptırmış, kumandasını Taz Ali Bey'e (yahut Targal-Dardağan Bey) vererek İznik'in zaman zaman taciz edilmesini istemişti.

¹⁰ Bazı müverrihler ise Pazarlı bey (Orhan Gazi'nin kardeşi) ve Süleyman Paşa'dan (Orhan Gazi'nin oğlu) bahseder.

¹¹ Hammer "Pelekanon"u Maltepe olarak tarihine geçirmiş, bizim muasır tarihçiler de bunu aynen almışlardır. Halbuki Pelekanon mevkiinin Darıca ile Eskihisar arasında bulunduğu gerçeği son araştırmalarla anlaşılmıştır (*Belleten*, s. 50). Zaten Maltepe'nin eski ismi de "Virias" tır.

Orhan Gazi haberi duydu. Fakat çekilmek şöyle dursun, İznik muhasarasının devamı için civarda bir miktar asker bıraktıktan sonra, İmparator Paleologos'u karşılamaya gitti.

“Geldiğinden beter dönecek!” diyordu.

Tarihçi Hammer, sonraki Bizans İmparatoru Kantakuzinos'un hatıralarına dayanarak, Rumların görülmedik bir cesaretle dövüştürdüklerini yazar.

Bütün yabancı kaynaklar Osmanlı Ordusu'nun sekiz bin mevcutlu yaya ve süvariden meydana geldiğini ısrarla belirtirler de Bizans Ordusu'nun mevcudunu vermekten kaçınırlar. Bundan Bizans Ordusu'nun Osmanlı Ordusu'ndan kalabalık olduğu neticesini çıkarmak yanlış olmaz.

Buna rağmen Orhan Gazi, hanedandan tevarüs ettiği üstün zekâ ve kabiliyetle Pelekanon'da cereyan eden savaş lehine çevirmiş, İmparator da kalçasından yaralanarak savaş meydanını terk etmiştir.

Grand-Domestique (“büyük hizmetçi” manasında bir söz; mahiyeti Kara Kuvvetleri Kumandanı rütbesinde yüksek bir memuriyettir) sıfatıyla Pelekanon Savaşı'nda bizzat hazır bulunan Kantakuzinos, Osmanlı müverrihlerinin fazla mühimseyip teferruatıyla bahsetmeye tenezzül etmedikleri bu savaş işine geldiği gibi yazmıştır.

“İmparator, harp şurasını topladı. Düşmanın ovada muharebeye zorlanmasına ve eğer Osmanlılar ovaya inmeyecek olurlarsa Kostantiniye yolundan geri dönmemesine karar verildi.

“Orhan, askerin dağlar arasına yerleştirerek bir kısmını vadide gizledi. En usta süvari okçularından üç yüzünü hücumla başlamakla memur etti. Bu emrin çok faydasını gördü. Çünkü İmparatorun askerleri geniş bir ovada yayılmış bulunduğundan avlanması kolaydı. Orhan’ın askeri ise dağlık ve hendekleri ile çevrilmiş bir bölgeye yerleşmişti.

“Orhan sekiz bin kişiden binini sağ cenaha, binini sol cenaha, binini ortaya yerleştirdi. Bunları tepeciklerin arkasına gizledi. Asla çarpışmaya girmeyecekler, ok atıp kaçır gibi yapacak, okçuları takibe kalkışacak düşmanın üstüne birden bire atılacaklardı.

“İmparator, dağlardan üç yüz kişinin indiğini görünce, ordusundan o kadar asker seçti ve Büyük Heteriargque (hassa kumandanı) Exotrochos’un kumandasında gönderdi. Bu vuruşmada Türklerden kırk kişi öldü. Rumlardan bir tek kişi dahi ölmedi, yalnız birkaç asker yaralandı.”

Bu tuhaf hikâyeyi, Hammer dahi aklına yatıramamış olacak ki Kantakuzinos’u, kendi ırkını ve imparatorunu koruma gayretinde gösteriyor. “Arkadaşlarının şanını ve Adronikos’un kıymetini yükseltmek için ne kadar gayret ederse etsin, bu muharebenin neticesine dair bizat kendisinin verdiği bilgi, övünmelerini açıkça yalamaktadır”¹² diyor.

Osmanlı müverrihlerinin bahsetmeye değer bulmadıkları bir savaşın üstünde, küçük kitabımızın sınırları-

¹² Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, müt. Zuhurî Danışman (İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972), c. 2, s. 124.

nı zorlarcasına durmamız şundandır: Dün yahut bugün, yabancı kaynaklardan gelen her türlü değerlendirme ihtiyatla karşılanmalıdır. Hele aleyhimize olan hususlar asla doğru kabul edilmemelidir. Çünkü hepsinde dinî, millî endişelerin ve Türkler hakkında peşin, menfi hükümlerin gölgesi vardır.

Şimdi savaşı özetleyebiliriz.

İmparator kalçasından yaralanıp bir halı içinde savaş meydanını terk ile canını sahile atınca Bizans Ordusu'nda karışıklık başladı.

“İmparator öldü, daha kim için cenk ederiz?” itirazları yükseldi. Panik bozguna inkılap etti. Aynı anda Orhan Gazi de zamanı son derece iyi hesaplayarak umumî taarruz emrini verdi. Fırtına gibi düşman içine dalan serdengeçti gaziler, “Allah Allah” zikriyle bozgunu ve paniği daha beter artırdılar.

İmparatoru yakalamaya ramak kalmıştı. Fakat ordusunu bozguna bırakıp kaçmayı ikbali için daha münaşip bulan Adronikos Paleologos çoktan gemileri hazırlamış ve yelken basmıştı.

Orhan Gazi, askerlerini geri çekti. Gemileri olmadığından İmparatoru takip imkânından mahrumdu. İznik'i kurtarmaya gelenler mademki selameti kaçmakta aramıştı, varsın kaçsınlardı.

“Nasıl da sıra Kostantiniye'ye de gelecek. O zaman kaçacak gemi de bulamayacaklar” diyordu.

Fakat ne olduysa oldu, İmparator yeniden cesaretlendi. Orhan Gazi'nin çekilmesini fırsat bilip gemileri sahile yanaştırdı. Askerlerini derleyip toparladıktan sonra, dört kola ayırdı. Bu kollardan birini Ritzion (Da-

rica), birini Filokren, birini Nicetiatos (Eskihisar) istikametlerine gönderdi.

Dördüncü grubu kendisi alarak Philocren'e (Tavşancıl) döndü.

Orhan Gazi, sahil kesiminde sadece dört yüz civarında bir kuvvet bırakmıştı. Düşmanın hareketlerini gözetleyeceklerdi. Bunlar, Bizans ordusunda hüküm süren bozgunu görünce ikişer yüz kişilik iki kola ayrıldı ve iki yüz kişilik kuvvet, Kantakuzinos gibi tarafgir bir Bizanslı'nın da ifade zorunda kaldığı gibi Bizans İmparatoru'nun çadırının ve erguvanî eğerleriyle birlikte atlarının bulunduğu ordugâhı zaptetti. Diğer kaçakları Filokren'e kadar kovaladı.¹³

Orhan Gazi, serdengeçtileri ve hocalarıyla İznik surları önünde tekrar belirince, şehir halkının bütün ümidi sönmüştü.

"Gayrı kurtuluş yok," diyorlardı. "İmparator bile yenildikten sonra biz nasıl dayanırız?"

Bıkkındılar. Orhan Gazi'nin muhasara tekniği, şehri her türlü ihtilattan men etmişti. Ne kimse girebiliyor ne de kimse şehir dışına çıkabiliyordu. Ekili araziler, köyler Orhan Gazi'nin eline çoktan geçmişti. Orhan Gazi çoktan İznik'in civarını fethedip gazilere tımar vermişti. Fethin için başka yol da yoktu. Devrin savaş tekniği henüz surları tahrip edecek seviyede bulunmuyordu. Tek çare, Bursa'da yapıldığı gibi, şehri tecrid edip, kendiliğinden teslim olmaya mecbur etmektir.

¹³ Cantacuzène, *Bizans Tarihi*, c. 8, s. 22; Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, müt. Zuhurî Danışman (İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972), c. 1. s. 126.

Yine de şehre cebren girmenin bir yolu belki bulunabilirdi. Orhan Gazi'nin azmi, hatta sebatı ve dirayeti, belki bunu da gerçekleştirebilirdi. Lakin insan hayatına son derece değer veren Orhan Gazi, buna kalkışmadı. Beklemeyi tercih etti- şehir, olgun bir meyve gibi avuçlarına düşünceye kadar.

Nihayet bu da oldu. Açlıktan kırılma noktasına gelen şehir ahalisi, idarecileri sıkıştırdı. İdareciler can derdinde idiler. Canlarına ilişilmediği ve İstanbul'a gitmelerine izin verildiği takdirde şehri teslim edebileceklerini söylediler. Orhan Gazi'ye bir heyet gönderip şartlarını bildirdiler:

“Bizimle ahdedin, bizi kırmayın, gidenimiz gitsin, duranımız dursun, hisarı böylece size teslim edelim.”¹⁴

Orhan Gazi, meşveretten sonra kararını bildirdi:

“Kimseye kastımız yoktur; isteyen gider, isteyen kalır. Kalan tebamız olur, malı ve canı teminatımız altında bulunur.”

Şehir, kapılarını açtı. Orhan Gazi yiğitleriyle birlikte içeri girdi. Atını derhal Ayasofya avlusuna sürdü. İçini heykellerden temizletip şükür namazına durdu. Dua etti. Sonra İznik tekfuruyla görüştü. İstanbul'a gitmek istediğini öğrenince, büyük bir nezaket göstererek gemiye kadar uğurladı. Muzaffer Padişah, “Affetmek zaferin zekâtıdır” sözü mucibince eman tanıdı.¹⁵

Yerli ve yabancı kaynaklar, İznik halkından çok azının İstanbul'a gittiğini, kahir ekseriyetin Orhan Ga-

¹⁴ Hoca Sa'düddin, *Tacü't-Tevârih* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974).

¹⁵ A.g.e., 21.

zi'nin adaletine ve güzel idaresine sığındıklarını ittifakla beyan ederler.

Neşrî'yi dinleyelim: “İznik tekfurı İstanbul kapısından çıkub maiyetiyle İstanbul'a gitti; amma ekser sipahi gitmeyub şehir halkıyla Orhan'a karşı çıkub istikbal itdi...” (s. 158–159.)

Sıra şehrin imar ve Müslüman halkın iskânına gelmişti. Her şeyi yerinde görmek ve tespit etmek isteyen Orhan Gazi, sık sık maiyetiyle birlikte şehri geziyor, icap eden emirleri verip daha önce verdiği emirlerin neticesini takip ediyordu.

Bu gezilerinin birinde çok sayıda Rum kadını yolunu kesti. Tezahürat arasında bir şeyler anlatmak istiyorlardı. Orhan Gazi, “Bunlar kim, ne isterler?” diye sordu.

Erkeklerinin açlıktan, hastalıktan ve cenkten kırıldığını, kimsesiz kaldıklarını, hamisiz kalanları koruduğunu duydukları için de kendisine müracaat ettiklerini söylediler.

Orhan Gazi merhamete gelerek şöyle buyurdu: “Zaferi şiar edinmiş askerlerimden evlenmek isteyenler varsa bu kadınlarla evlenmelerine ruhsat verdim. Bunlar buraya yerleşecek ve İznik Kalesi'ni müdafaa ile vazifeli olacaklar.”¹⁶

Bazı eski ve yeni tarihçiler, bu fethin, Osmanlılar tarafından İznik'in ikinci fethi olduğunu kaydederler. Bizze göre bu ihtimali kabul etmek zordur. Osmanlılar aldıklarını kaptırsalardı kısa zaman içinde o derece yayılamaz, büyüyemezlerdi. Öte yandan bu, fethedilen kale-

¹⁶ A.g.e., 21.

lerin iyi müdafa edilemediğine delil teşkil eder. Oysa Osmanlıların müdafaada ve taarruzda bir nebze olsun gevşeklik gösterdiklerini, hiçbir tarih kaydetmemiştir. Her halde bu görüş (ki İzmit için de varittir) bir sehiv eseri ileri sürülmüş yahut yabancı kaynakların, kendi soylarını da kahraman gösterme sevdasıyla uydurdukları görüşler, yerli müverrihlerce pek düşünülmeden tekrarlanmıştır.

Bir rivayete göre 28 yıl süren (1303'ten beri) muhasaradan sonra fethedilen İznik, (eski ismiyle Nicée) müdafaada zayıf kalıp tekrar Bizans'ın eline geçmesiyle onca emeğin hebaen mensura gitmesi bize imkân dâhilinde görünmüyor.

İZNİK'TE İMAR VE İNŞA HAREKETLERİ

Fethedilen herhangi bir şehrin en büyük kilisesini yahut büyük kiliselerini hemen camiye tahvil edip kulelerinden çanları sökülerek ezan okutulması, gerek Selçuklular'da gerekse Osmanlı'da mukaddes bir anane haline idi. Bunu iş olsun diye değil, fethin asıl menşei olan dine bağlılıklarından yaparlardı.

Bu hareket, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından yapılan savaşların alelâde bir savaş değil, manevî temelleri çok daha sağlam bir cihad olduğunu da gösterir. Nitekim Malazgirt Muharebesi öncesinde, büyük âlim Buharalı Ebû Cafer Muhammed, Selçuklu Sultanı Alp Aslan'a, (1029–1072) “Sen, Allah'ın başka dinler üstüne zafer vaat eylediği İslamiyet uğrunda cihad yapıyorsun” dediği, Sultan Alp Aslan'ın da secdeye varıp “Ya Rabbî, Azametin karşısında yüzümü yere sürüyor ve Senin uğrunda savaşıyorum. Niyetim halistir; bana yardım et.

Sözlerimde hilaf varsa beni kahret!” şeklinde dua ettiği malumdur.

Bu mefkûre, Harzem Şahı Celâlüddîn (?-1231) ve muasırı birinci Alâüddin Keykubad’da (?-1237) da aynen müşahede edilir. Büyük Selçuklu Sultanı Keykubad, Harzem Şahı Celâlüddin’e yazdığı bir mektupta, bunu, çok güzel ifade eder: “Aynı cihad yolundayız. Aynı din ve millete mensup bulunuyoruz. Şarkta İslam hudutlarını koruyan siz, garpta kâfirlerin kökünü kazıyan biziz.”¹⁷

Mefkûre Osmanlılara da aynen intikal etmiştir. Yavuz Sultan Selim’in, “Biz Allah tarafından memur olmadıkça bir sefere gitmeyiz” sözü meşhurdur.¹⁸

Âşık Paşazade şu tarihî vakıayı nakleder:

Fatih Sultan Mehmed Trabzon Rum İmparatorluğu’nu fethe giderken (1461), Uzun Hasan, kayınpederi olan Trabzon Rum İmparatoru’na şefaati talebi için annesi Sara Hatunu, Fatih’e ricacı göndermişti. Fatih Sultan Mehmed Sara Hatuna “Ana” demiş, sefere onu da götürmüştü. Yürüyüş zor şartlar altında geçiyordu. Sarp Zigana Dağlarının karlı yamaçları geçit vermiyordu. Padişah bile zaman zaman attan inip yaya yürümek mecburiyetinde kalıyordu. Bir gün Sara Hatun dayanamadı. Fatih’e gidip “Ey oğul” dedi. “Bu Trabzon’a bunca zahmet nedendir? Burasını gelinime (Uzun Hasan’ın karısı ve Trabzon Tekfurunun kızı) bağışla.”

¹⁷ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1978), c. 1-2, s. 300.

¹⁸ A.g.e.

Fatih Sultan Mehmed'in cevabı, alelâde bir savaşa değil, din yolunda cihada gittiğinin tarihî delili maiyetinde oldu:

“Ey ana, bu zahmet din yolunadır. Ahirette Allah huzuruna varınca inayet ola. Zira elimizde İslam kılıcı var. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmezsek bize Gazi demek yalan olur.”¹⁹

Başlangıçtan beri Osmanogulları'nın girdiği her savaş, bu mefkûre ve ideal çerçevesinde oldu. Savaşlara “gaza,” padişahlara (bilhassa öncekilere) “gazi,” orduya “gaziyan” dendi. Bu mefkûre, fetihleri “istila” hareketi olmaktan çıkarıp İslamî ve millî yükselişin hedefi oldu.

Bilhassa kuruluş safahatında din adamlarının, dervişlerin, şeyhlerin mühim rolünü kimse inkâr edemez. Bunlar yalnızca Anadolu'dan gelmiyor, diğer Müslüman ülkelerden (O devrin ulaşım şartlarını düşünürsek daha derin bir mana ve ehemmiyet kazanacaktır) gelip bizzat gazalara iştirak ediyorlardı. Hiçbir milletin tarihinde, Osmanlılarda olduğu kadar, dinî ve askerî kuvvet arasında böylesine bir imtizaca rastlanamaz.

Şeyhlerde, dervişlerde daha önce gaye haline gelmiş şahsî kemalât arayışı, Osmanlıların tarih sahnesine çıkmasıyla cemaat şuuruna inkılâp etmiş, Cennetteki makamlarını yükseltmek yerine “ilâ-yı kelimetullah” aşkına İslam dinini yükseltmeye çalışmayı tercih etmişler, bu uğurda, gazi dervişler, gazalara katılmışlardır.

Prof. Osman Turan'ın şu tespitleri yerindedir:

¹⁹ A.g.e.

“Tarihin seyrine göre cihan hâkimiyeti mefkûresi, asla şahsî veya millî bir gurur ile değil, İlâhî bir emir ve inançla vücûd bulmuş, beşeriyeti hak, adalet ve saadete eriştirmek maksadıyla bir dünya nizamı davasına ve insanlık idealine dayanmış... Osmanlı cemiyeti asırlarca maddî-manevî güç ve emeklerini bu uğurda harcamıştır. Bu yüce duygu ve düşünceler dolayısıyladır ki, Osmanlılar, meşru ve zarurî bir sebep olmadıkça veya tecavüz veya tehdide maruz kalmadıkça bir fetih ve istilaya teşebbüs etmiyor; cihan hâkimiyeti tarihin seyrine ve çok defa halkların arzu ve taleplerine göre geliyordu.”²⁰

Yahya Kemal bu ruhu iyi kavramış şairlerimizdendir. “Yeniçeriye Gazel”inde şöyle dile getirir:

*Vur pençe-i Âlî'deki şemşîr aşkına,
Gülbanki âsumânı tutan pîr aşkına,
Ey leşker-i müfettihü'l- ebvâb, vur bugün,
Feth-i Mübîni zâmin tebşîr aşkına;
Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilâl için,
Gelmiş bu padişah-i cihangîr aşkına;
Düşsün çelengi Rûm'un, eğilsin ser-i Firenk,
Vur Türk'ü gönderen Yed-i Takdîr aşkına;
Son savletinle vur ki, açılsın bu surlar,
Fecr-i hücûm içindeki tekbir aşkına.*

Orhan Gazi bu ruhun coşkunu mümessillerindendir. İznik Ayasofyası'nı camiye tahvil etmekle kalmamış, Osmanlı'nın ilk medresesini (üniversite) orada vücuda getirmiş, müderrisliğini de devrin büyük âlimlerinden

²⁰ A.g.e., s. 24.

Mevlana Şeyh Davud-i Kayserî'ye (Davud bin Mahmud bin Mehmed Kayserî, öl: 1351) vermiştir. Davud-i Kayserî tefsir, hadis, usul, bedîî ve aklî ilimler okumuş, Şeyh Sadedin-i Konevî'nin (öl: 1274-75) halifelerinden Kemaleddîn-i Kâşânî'den (öl: 1330) tasavvuf sahasında feyiz almıştır.²¹ Ayrıca bir imaret yapmış, burada bizzat kendisi fakirlere yemek dağıtmıştır. Şeyhliğine Edebali'nin müridlerinden Ahi Hasan'ı getirmiştir. Ahi Hasan Endülüs aruzunu açıklamış ve feraz ilmini nazm ile tercüme etmiştir. Orhan Gazi, âlim olmadığından, müderrisin tedrisatına karışmaya selahiyetli değildi ise de merhameti, müderrislere misal olmuştur. Padişahın birçok kere bizzat fukaraya çorba dağıttığı ve kandilleri yaktığı görülmüştür.²²

İznik'in fethiyle fetih kılıcı Bizans'ın böğrünü delmiş, ucu Kostantiniye'ye uzanmıştı. Ama yolun üstünde çetin bir mânia daha vardı: İzmit. Sıra ondaydı.

Bu sırada Osmanlıların ilk veziri, Orhan Gazi'nin kardeşi Alâüddin Bey'in ölüm haberi gazileri sarstı (1331).

Büyük bir feragat ve fedakârlık göstererek beylik makamını biraderi Orhan Gazi'ye ikram eden ve devletin idarî, içtimaî ve siyasî bünyesini fevkalâde bir vukufla düzenleyen bu müstesna insanı herkes sever ve sayardı.

²¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l- Müellifin ve Âsârü'l- Musannifin* (İstanbul: 1955) c. 1, s. 567 ve Dr. Cahit Baltacı *X.V ve XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri Teşkilâtı Tarihi* (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), s. 15.

²² Neşrî, *Cihannûma*, (Ankara: TTK, 1949).

Yazılı kaynaklara intikal etmeyen; ama ağızdan ağza günümüze kadar gelen bir menkıbeyi, sırası gelmişken şuracığa kaydetmek isteriz.

Menkıbeye göre bir gün Alâüddin Bey, Orhan Gazi'ye gelip vazifeden affını ister. Orhan Gazi bunun sebebini sorunca da anlatmaya başlar:

“Dün divana iki zat geldi. Biri diğerinden bir tarla almış. Tarlayı sürerken içi altın dolu bir testi bulmuş. Tarlanın pazarlığına, toprak altından çıkacak nesneler dâhil edilmediğinden, altın dolu testiyi eski sahibine götürmüştü. ‘Ben senden tarlanın yüzünü satın aldım; bu altınlar ise tarlanın altından çıktı, al senindir’ demiş. Eski sahibi ise almamış, ‘Her ne kadar tarla yüzüne pazarlık etsek de buna toprağın altı dâhildir. Altınlar senin, güle güle harca’ demiş. Anlaşamamışlar, bana geldiler. Her ikisi de aynı şeyleri söylüyordu: ‘Ben Allah’tan korkarım, hakkım olmayan altınları alamam.’ Çaresiz kalıp altınları hazineye almak istedim, bu sefer de memurlarım tereddüt gösterdi. ‘Devlet hazinesine şüpheli akçe giremez’ dediler. ‘Hazine akçesi ya vergilerden yahut cenk ganimetlerinden olur.’ Ahalisinde Allah korkusu bu dereceye gelmiş, devletini şariat kılıcı, definelere nazlanacak hale getirmiş olan bir yerde bana ihtiyaç olmadığını anladığım için köşeme çekilip kalan ömrümü Allah’ıma ibadetle geçirmek istiyorum.”

Bilhassa Orhan Gazi, kardeşinin irtihali haberine fevkalâde üzüldü. Babasını ikinci defa kaybetmiş gibi oldu. Fakat içinde yanan fetih ateşi, îlâ-yı kelimetullah aşkı, büyük acısını içine gömmeyi gerektiriyordu. Sü-ratle hazırlanmalı, açılan zafer yolunda hızla yürüyüp

emeline ulaşmalıydı. Kostantiniye'nin “Bir gün mutlaka fethedileceği” yolundaki Peygamber (a.s.m.) müjdesine mazhar olmak, en azından bu uğurda ölmek istiyordu.

Orhan Gazi'nin fetihlerde acele ettiğini biliyoruz. Bu yüzden, İznik'in fethi (1331) ile İzmit'in fethi (1337–1338) arasında geçen 6–7 yıllık müddetin izahın yapamıyoruz. Orhan Gazi bu kadar uzun bir müddeti nasıl geçirmiştir? Gerçi bu zaman zarfında Taraklı, Mudurnu, Göynük kasabaları (1332), Gemlik Kalesi (1333) ve Karasi toprakları fethedilmiştir, ancak Orhan Gazi gibi hararetli bir fatihten, daha büyük işler beklenirdi. Herhalde bu 6–7 senelik devrenin hadiseleri bunlardan ibaret değildir. Belgeler ya rutubetli mahzenlerde, hâlâ kendilerine uzanacak dost elleri, mudakkik gözleri beklemektedirler veya Bursa'da, Edirne'de çıkan büyük yangının alevleriyle kül olmuşlar yahut hurda kâğıt niyetine Bulgarlara satılan (1931) vagonlar dolusu tarihî vesaik arasına girme talihsizliğine uğramışlardır!

Kısacası arada bir boşluk mevcuttur.

İZMİT'İN FETHİ

İznik'i beylik merkezi yapan Orhan Gazi, kardeşi Alâüddin Bey'den boşalan makama büyük oğlu Süleyman Bey'i getirdi. Süleyman Bey (sonra Paşa) çocukluktan beri kabiliyet ve dirayetini herkese ispat etmiş, kumanda ettiği birlikleri ustalıkla sevk ederek zaferler kazanmış, Koca Gazi Akça Koca'nın 1327'de vefatından sonra (mezarı Kandıra'da bir tepe üstündedir) kendisine tevdi edilen Kocaeli'ni adalet üzere idare ederek yalnız Müslümanları değil, gayr-ı Müslim unsurları da kendine hayran bırakmıştı. O kadar ki, Hoca Sadüddin Efendiye göre "Reaya daha önce kendilerini idare eden hükümdarları unutarak onlarla geçirdikleri günlere acı olmuşlardı. Böylece Osmanlı'ya karşı duyulan sevgi, reayanın gönlünde yer tuttu ve imanın nuru çoğunun yüreğinde kök saldı."

Bu âdilâne idareye karşı duyulan büyük arzu, Âşık Paşazade ve Neşrî'nin kayıtlarına göre, Taraklı Yenicesi,

Göynük ve Mudurnu gibi bazı kasabaların muharebesiz teslimini netice verdi. “Süleyman Paşa ol vilayette ol kadar adl ü dâd itti kim, nice köylüler Türk’ün ayin ve erkânını görüp gelüp Müslüman oldiler.”

İzmit de tıpkı Bursa ve İznik gibi uzun süren bir muhasaradan sonra fethedildi. Muhasarayı Osman Gazi’nin emriyle Akça Koca başlatmıştı(1300–1301). O sırada Bizans İmparatoru ile İzmit’e çok yakın Koyunhisar Kalesi önünde bizzat Osman Gazinin de katılmasıyla yapılan savaş kazanılmıştı. O günden bu güne İzmit’in başıboş bırakılmadığı, ama fazla da tazyik edilmediği anlaşıyor.

Rivayete göre, Akça Koca ölürken, İzmit’in fethini vasiyet etmiş, bu vasiyet Orhan Gazi’nin içinin bir ukdesi olmuştur. Nihayet şehir kuşatılmış, şiddetle tazyike başlanmıştır.

O sırada İzmit muhafızı, Bizans imparatorluk ailesinden Prens Kalo-Yani (Kalo-Yoannis) idi. Kalo-Yani, muhasaradan biraz evvel, idareyi kız kardeşi Prenses Marika’ya (Osmanlı kaynaklarında bu prensesin ismi Belkonda, Belakonya gibi muhtelif biçimlerde geçer) bırakarak şehrin kuzeydoğusunda bulunan Koyunhisar’a çekilmişti. Bu itibarla Orhan Gazi, İzmit muhasarası için zamanlamayı çok iyi yapmış demektir. Herhalde İzmit’in bir kadın eline kaldığını durup dururken tahmin etmiş olamaz. Anlaşılan, iyi bir istihbarat teşkilatı kurmuş ki düşman hisarlarında olup bitenlerden anında haberdar oluyordu.

Bu Prenses Marika, Bizans İmparatorunun siyasî işlerine zaman zaman âlet edilmiştir. Mesela “İlhanlılar”

denilen İran-Moğol hükümdarlarından, önce Olcaytu Hana, onun ölümüyle de Bahadır Hana nişanlanmış, böylece Bizans İmparatoru, Osmanlılara karşı bir Bizans-Moğol ittifakı vücuda getirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte Prensesin, İlhanlı sarayına gelin gidemediği anlaşılmaktadır. Herhalde bilemediğimiz bazı hadiseler buna mani olmuştur.

İşte İzmit bu kadının idaresine terk edilmişti ve Orhan Bey bunu biliyordu. Bildiği halde İzmit'i sıkıştırmakla iktifa etti. Koyunhisar'la arasındaki yolu tuttu. Aykut Alp'i huzuruna çağırdı:

“Baka baba yadigârım, koca yiğit, cennetmekân pederimizle Koyunhisar önlerinde kılıç urmuşsun. Göreyim seni cennetmekân pederimizin açtığı zafer sahifesine bir fetih müjdesi ekle. Oğlun Kara Ali ile gazilerden bir miktarını alıp Koyunhisar'ı fethet!”

Aykut Alp sevincinden uçacak gibiydi.

“Bu şeref bana fazla gelir Beyim” dedi.

Orhan Gazi gülümsedi:

“İyi ya, oğlunla üleşirsin. Haydi, Allah muininiz olsun. Zafer müjdeni bekleyeceğiz.”

Zafer haberini çok beklemeden aldı. Kalo-Yani'nin kellesi Aykut Alp oğlu Kara Ali'nin mızrağının ucundaydı. Bunu İzmit Hisarı önüne diktiler. Şehre de bir elçi gönderdiler.

“Koyunhisar düştü, İzmit'te düşecek. Savaşmadan teslim ederseniz canınız bağışlanır. Çıkıp gitmek isteyenler istediği yere gider. Kalo-Yani bu teklifi reddetmişti. Kellesiyle ödedi.”

Prenses Marika, ağabeyinin kellesini bir mızrağın tepesinde görünce her şeyin bittiğini anladı. Güvenebileceği kimse kalmamıştı. Bizans'ın, İzmit'i gözden çıkardığı anlaşılıyordu. Savaşacak gücü yoktu. Kalede bir hayli asker vardı, ama savaşmak niyetinde değillerdi. Halkın çoğu ise Bizans idaresine, Orhan Gazi'nin idaresini tercih ediyordu. Bunda, Orhan Gazi'nin, fethettiği kalelerin yerli halkına çok iyi davrandığı, reayayı tebedan ayırmadığı yolunda dile destan söylenen adaletinin- ki aslında İslam adaletidir- payı şüphesiz büyüktü. Bizans asilzadelerinin zulmü altında yıllarca köle muamelesi görmüş olanlar, Osmanlı fethini bir kurtuluş, Orhan Gazi'yi halaskâr olarak görüyorlardı. Zaman zaman kendi idarecilerine karşı ayaklanıp fethi kolaylaştırıyorlardı.

Böyle bir ayaklanma ihtimalinden de korkan Prenses Marika, maiyetiyle İstanbul'a gitmesine izin verilmesi şartıyla kaleyi teslim edeceğini bildirdi. Müsaade edilince mallarını ve yakın hizmetkârlarını alarak bir gemi ile İstanbul'a gitti. Onu ahaliden ve askerden hemen hemen hiç kimse takip etmedi.

Muzaffer kumandan Orhan Gazi, İzmit'e girdi. En büyük kiliseyi camiye tahvil edip şükür namazı kıldıktan sonra, şehrin idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya bıraktı.

“Adl ile hükmet, üstüne kul hakkı geçmesin. Rûz-i mahşerde her hareketinin hesabının sorulacağını bir an olsun aklından çıkarma. Mübarek ola...”

Huzuruna Kara Ali'yi çağırdı:

“Oğul Ali, şanına şan katacak fırsattır. Hereke, Armutlu ve Yalakova (Yalova) üstüne yürü, fetih müjdeni tez elden ulaştır.”

Kara Ali’nin gözleri yaşarmıştı. Bizans’ın son kalıntılarının Anadolu’dan kazınması vazifesi kendisine veriliyordu.

“Baş üstüne olsun, Gazi Beyim, yüzünü ak edeceğim.”

Gitti, arka arkaya Hereke, Yalova ve Armutlu’yu fethetti. Böylece Bizans elinde Anadolu toprağı olarak Şile ile Üsküdar civarından başka bir şey kalmadı (1337–38).

BİZANS'IN VAZİYETİ

Bizans'ta İmparator Andronikos Paleologos'la (İhtiyar) torununun ("Genç" lakabıyla meşhur Andronikos) arasındaki taht kavgasını Genç Andronikos Paleologos kazanmıştı. Fakat 45 yaşında öldü (1341). Vasiyeti üzerine, küçük yaşta olan oğlu Yuannis Paleologos (Beşinci) imparator ilan edildi. Yeni imparatorun yaşı küçük olduğundan vazifesini onun adına Grand Domestique Kantakuzinos kullanacaktı. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse çocuk imparator, Kantakuzinos'un vesayeti altındaydı. Tabii, bu da Bizans'ın idaresinin fiilen Kantakuzinos'a verilmesi demektir.

Kantakuzinos'un vesayetini İstanbul ve Edirne tanımadı. Bunun üzerine Kantakuzinos Dimetoka'ya gidip imparatorluğunu ilan etti.

Halk Kantakuzinos'a karşı idi. Meşru hanedana mensup Paleologos'u tutuyordu. Buna mukabil, aris-

tokrat sınıf, Kantakuzinos'tan taraftı ve kargaşa sürüyordu.²³

Edirneliler Kantakuzinos'a karşı, Bulgar Kralı Aleksandr'dan yardım istediler. Aleksandr Edirne'ye girdi. Yardım vaadiyle geldiği halde yağmacılığa başladı. Kantakuzinos'la gizlice anlaşarak halka zulmetmeye koyuldu.

Kantakuzinos, Bizans imparatorluğunu bütünüyle elde etmek için türlü çareler aradı. Bu arada Aydınolu Gazi Umur Bey'e (?-1348) müracaatla yardım talep etti. Umur Bey otuz iki gemi ve otuz bin civarında askerle Kantakuzinos'a yardıma gitti. Bu sayede gâsıp imparator Kantakuzinos rakiplerine üstünlük sağladı.

Ancak Papalık, Rodos, Venedik, Ceneviz ve Kıbrıs kuvvetlerinin müştereken gerçekleştirdikleri bir Haçlı hücumuyla Umur Bey'in donanması İzmir limanında yakıldı. Umur Bey kendi derdine düşünce Kantakuzinos'a artık yardım edemeyeceğini bildirdi ve Osman oğlu Orhan Gazi'den yardım istemesi tavsiyesinde bulundu (1344).

Bizans'ın başını ağrıtan, onu içten çürüyüp çöküşe hazırlayan sebepler, imparatorlar arası mücadeleden de ibaret değildi.

Vaktiyle Selçuklu ve Latin tehlikesini bertaraf etmekte kullanmak üzere Bizans'a çağrılan sekiz bin civarında ücretli Katalan askeri, komutanları Alman Roger de Flor'un emriyle ayaklanmış, eşkıyalığa başlamışlardı.

²³ Charles Dich, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, müt. Tevfik Bıykoğlu (İstanbul: Vakıf Gazetesi Yayını, 1937).

İmparator, bir yolunu bulup komutan Roger de Flor'u öldürttü, ama başıboş kalan Katalan askerleri işi daha azıttılar. Gelibolu Yarımadası'nı ve Trakya'yı baştanbaşaya yağmaladılar. Biga'yı ele geçirip Ortodoks Bizanslılar tarafından mukaddes sayılan Athos (Aynaroz) Manastırıyla çevresini talan ettiler. Rahipleri katlettiler. Korkunç zulümlerden sonra Bizans topraklarından çıkıp Atina Dükaliğini ele geçirdiler.

Ortodoks Bizans halkı, kendilerini Latin tecavüzlerinden koruyamayan imparatorlara karşı kinlendi. İktisadî düzen gittikçe bozulmaya başladı. İmparator büyük bir malî sıkıntıya düşerek hükümdarlık alametleri sayılan ecdad yadigârı altınlarını ve mücevherlerini satmaya mecbur kaldı. Hatta kendisinden sonraki hükümdar Kantakuzinos'un taç giyme merasiminde hükümdarlık tacı, bakır pullardan ve yalancı taşlardan başka bir şeyle süslü değildi.

Öte yandan Akka ve Kıbrıs'tan zorla kovulan Saint-Jean (sen-jan) şövalyeleri, mezhep ayrılığı yüzünden Bizans için Osmanlılardan daha büyük bir tehlike arz ediyordu.

Bursa ve İznik gibi iki büyük sanayi merkezinin Türklerin eline geçmesi, Bizans'ın gelirini büyük ölçüde azaltmıştı. İktisadî sefalet son noktasındaydı. Asayiş bozuktı. Bu, halkın ahlakına da menfi tesir ediyordu.

Bunlar yetmez gibi Sırbistan kralı Stefan Duşan, Makedonya'da, Bizans aleyhine genişlemeye başlamıştı.

Orhan Gazi, gelişmeleri adım adım takip ediyordu. Bizans'ın içten çürümesi, Osmanlılar için bir nimetti. Halkın Katolik Latinlerden ölesiye nefret ettiğini, Kato-

liklere Osmanlı hâkimiyetini daima tercih edeceğini biliyordu. Bu nefret o kadar derindi ki yüzyıllarla bile dinmeyecek ve İstanbul fethinden hemen önce, Bizans Başvekili, “Bizans’ta Latin serpuşu görmektense Müslüman kavuğu görmeyi tercih ettiğini” söyleyecekti.

Bizans’taki kargaşa Orhan Gazi’nin işine geliyordu. Fakat bu kargaşadan başkalarının, mesela Sırbistan Kralı’nın istifade etmesi ihtimalini de hesaba katıyordu. Kudretli bir Slav Devleti’nin Balkanlarda teessüsü işleri zorlaştırır, hatta İstanbul’u fetih emelini imkânsızlaştırabilirdi. Bizans tek başına bu tehlikeyi bertaraf edecek durumda değildi. Bir formül bulunmalıydı. Bu da İstanbul’u derhal fethetmek yahut fethe kadar Bizans’ı ayakta tutmak şıklarından biri olabilirdi.

KENDİLİĞİNDEN GELEN FIRSAT

Orhan Gazi, ümera ve ulemayı topladı. Vaziyeti hülasa ettikten sonra, “Bakın, gazilerim,” diye devam etti. “Kostantiniyye’yi fethetmek her şeye rağmen kolay değildir. Daha fazla insana ve muhkem surları yıkacak âletlere ihtiyacımız vardır. Deryayı geçip Rumeli’ye asker çıkaracak donanmadan dahi mahrumuz. Bu vaziyet karşısında Bizans’ı şu yarısı çürük haliyle ayakta tutmaktan başka çaremiz yoktur. Bu müddet zarfında, etrafımızı çevreleyen dindaş ve soydaşımız beyliklerle ittifak çarelerini ararız. Şimdiye kadar onlarla daima iyi geçindik. Bizim Anadolu’da gâile çıkarmaya niyetimiz yoktur. Böyle bir gâile Bizans’ın ekmeğine yağ sürer. Latinlerin şimdi Bizans’a yüklenmesine bakmayın; biz zayıf düşsek Bizans’la birleşip üstümüze gelmekte tereddüt etmezler. Şimdilik etrafımızda bulunan Türk Beylikleri birbiriyle çekişip dururlar. Ahali bizden taraf; fakat beyleri bırakmaz ki gelip ilhak etsinler. Bekleyelim

çekişe çekişe yorulacaklar ve sonunda avucumuza düşecekler. Ne olursa olsun dindaşlarımızla, dinî bir zaruret olmadıkça cenk edemeyiz.”

Orhan Gazi susar susmaz Kara Ali bir çıkış yaptı.

“Beyim, bunun için çok bekler miyiz?”

Orhan Gazi gülümseyerek Kara Ali’ye baktı. Mehtapsız geceler kadar koyu gözlerinde zaferin ışığı yanıyordu.

“Sabretmesini bilmeyen muradına eremez, oğul Kara Ali,” dedi. “Bursa, İznik, hatta İzmit kılıçtan evvel sabırla fethedilmiştir.”

Dışarıda nevbet vurunca kapıya baktılar. Kantakuzinos’un beklenen elçileri gelmişti. Haber içeri ulaştırılınca Orhan Gazi, “Huzura alınsınlar,” dedi. “Ümera ve ulemanın hazır bulunduğu şu mecliste onlarla görüşmek isteriz.”

Elçiler heyeti içeri alındı. Diz çöktüler. Elçibaşı eli göğsünde, boynu bükük, hediyelerini takdim etti. Takdim edilen hediyelerden Bizans’ın ekonomik fecaatini kestirmek hiç de zor değildi. Fakat Orhan Gazi hislerini belli etmeden sordu:

“Haşmetli İmparatorunuza teşekkürlerimizi bildirin. Bir yardımımız dokunursa kendimizi bahtiyar sayarız. Muratları nedir?”

Elçibaşı kozak (bir nevi madeni zarf) içinde bir mektup uzattı.

“Haşmetlü Bizans İmparatoru’nun ricaları bu mektupta yazılıdır, Haşmetpenâh. Ayrıca derin saygılarını sunmaya beni memur etmiştir; bunu sunmakla şeref duyarım.”

Orhan Gazi:

“Saygıyı saygıyla karşılarız, mektup okunup icap eden cevap verilecektir. Çağırılınca kadar istirahatinize bakın.”

Heyet çıktıktan sonra mektubun okunmasını emretti. Kantakuzinos çok sıkışık olmalıydı. Orhan Gazi’den bir miktar asker istiyordu. Karşılığında en kıymetli şeyini verecekti: kızını- tabii Orhan Gazi bu izdivacı isterse...

Orhan Gazi bir tuhaf gülümsedi:

“Altmış beş yaşına girdik. Şu ana kadar, cennetmekân pederimizin bize münasip bulduğu Nilüfer Hatunun üstüne kadın almadık. Dinimiz ruhsat verdiği halde, bu ruhsatı kullanmadık. İkinci nikâhı Kostantiniye ile kıymayı düşünürken talih, Kostantiniye’nin prensesini karşımıza çıkarır. Beylerimiz, müftülerimiz rey izhar etsinler. Bizans’la sıhriyetimiz bize ne kazandırır?”

Ace Bey söz aldı:

“Gazi Beyim, ruhsat verilirse fikrimizi beyan etmek isteriz.”

“Hele söyle, Ace Bey.”

“Beyim, biz öteden beri Rumeli’ye geçmeye can atmaz mıyız? Rumeli’de bir karış toprağımız olsun, bir avuç asker barındıralım diye yanıp tutuşmaz mıyız? Bu sıhriyet bize Rumeli’nin yollarını açacaktır. O yola bir kere girdikten sonra dönüşü yoktur. Ucu Kostantiniye’ye kadar uzanır ki gâsıp imparator Altıncı Yoannis Kantakuzinos’un teklifi, arayıp da bulamadığımız tekliftir. Bizans’a yardım ederken Bizans’ın içini dışını tanıma fırsatı bulur, zayıf noktalarını bir güzel tespit ederiz.

Kısacası Beyim, bir girdik mi bir daha çıkmayız. İmparator, ülkesinin sonunu elleriyle hazırlıyorsa biz neden duralım? Kostantiniye’yi altın tas içinde sunuyorsa niye reddedelim? Kurban Beyim, bu iş olsun ki gazilere Kostantiniye yolları açılsın.”

Hikâyenin gerisini Bizans İmparatoru Kantakuzinos’un sürgünde iken yazdığı hatıralarından takip edelim:

“Kantakuzinos (yani kendisi) Orhan’a bir heyet gönderip kızını aldırmasını istedi. Orhan, otuz gemi ve bir hayli süvari ve mûtemed adamlarının bazılarını gönderdi. İmparator, ordusu ve kraliçe ile birlikte Silivri’ye geldi. Kızını yabancılarla evlendirmiş olan selefi imparator gibi ananeye riayet ederek Silivri haricinde bir taht kurdurdu. Ertesi gün imparatoriçe, diğer kızlarıyla beraber çadırda kaldı. Orhan’a zevce olacak Teodora ise tahta geçip oturdu. İmparator da gelerek tahtın etrafındaki sırma işlemeli perdelerin ipini kesti. Perdeler açılınca Teodora taht üzerinde görüldü. Etrafında ağaları diz çökmüş oldukları halde şamdan tutuyor ve müzik ile ahenk oluyordu. Birkaç gün sonra Türk heyeti gelini alıp büyük meserretle götürdüler; Teodora büyük merasimle karşılandı.”²⁴

Bir hayli zaman sonra bile gâsıp İmparator Kantakuzinos’u bu düğünden uzun uzun bahsettiren duygu, bu izdivaca verdiği ehemmiyeti açıkça göstermeye kâfidir. Bu sıhriyeti kurmaya İmparator mecbur olmuş, Orhan Gazi de hesaplarına uygun bulduğu için kabul etmiştir.

²⁴ Hammer, s. 19.

Kızı veren de alan da memleketinin âli menfaatleri istikametinde hareket ettiği inancında olduğuna göre, izdivaç, tamamıyla siyasî mahiyettedir. Bazı hayali geniş yazarların göstermek istedikleri gibi, aşkla, meşkle zerrece alakası yoktur. Esasen Orhan Gazi, Teodora'yı; Teodora, Orhan Gazi'yi, ancak nikâhta görebilmişlerdir. Herhalde burada iki taraf için de (Orhan Gazi ve Teodora için) bir fedakârlık bahis mevzuudur.

1346 Mayıs'ında gerçekleşen bu siyasî izdivaçtan bir yıl sonra Üsküdar'da, Bizans İmparatoru Yoannis Kantakuzinos'la buluşan Orhan Gazi, Bizans'ı saran Slav tehlikesine karşı büyük oğlu Gazi Süleyman Paşa komutasında 6.000 asker vermeyi kabul etti. Bu görüşmeye Orhan Gazi'nin oğulları ile zevcesi Bizanslı prenses Teodora da katıldı. Prenses babasını şehre kadar uğurlayıp üç gün İstanbul'da kaldı. Orhan Bey ise İstanbul'a davet edildiği halde daveti kabul etmedi. Sadece, Kantakuzinos'un hatıratına göre İstanbul'u "bir sevgili gibi" uzaktan seyretmekle iktifa etti. O hasretle seyrederken kim bilir kaç kere iç çekmiş ve dudaklarında kararlı bir tebessüm olduğu halde kaç kere aynı şeyleri tekrarlamıştır:

"İstanbul! Misafir olarak değil, senin ebedî sahibin olarak geleceğim güne kadar bekleyeceğim."

Orhan Gazi'nin desteği hemen tesirini gösterdi. Müttefik olarak Kantakuzinos'un askerleriyle fakat Şehzade Süleyman Paşa'nın emrinde hareket eden gaziler, Paleologos Hanedanı'na (meşru imparatorluk ailesi) bir darbe vurarak İstanbul'a girdiler (3 Şubat 1347). Yoannis Kantakuzinos, meşru imparator Beşinci Yuannis

Paleologos ile annesi İmparatoriçe Anna'yı (Anne de Savoie) zorlayıp İmparator şeriki olarak meşruiyetini tasdik ettirdi. Diğer kızı Eleni'yi de meşru imparator Paleologos'a nikâhladı. Böylece iki aile arasında bir bağ kurdu. Bizans'ı müşterek idare etme kararı aldılar.

İki İmparator tarafından idareye Bizans eskiden beri alıştı. Ama umumiyetle aynı aileden gelen İmparatorlar bu işi yapardı. Şimdi bir değişiklik mevzuu bahisti. Kantakuzinos ailesi işe karışmış, İmparatorluk hakkı tek aileden çıkıp iki aile arasında bölüşülmüştü. Fakat Bizans'ın önde gelen papazları ve idarecileri bu işi hazmettikten sonra, halka söyleyecek bir şey kalmıyordu. Zaten ekonomik sıkıntı ve siyasî buhranlar, halkı, "Ne olursa olsun" umursamazlığına itmişti. Valekarna Sarayı'nda kimin oturduğu umurlarında bile değildi. Orhan Gazi'nin yardımına sevinmişlerdi. Sıkıntıların biraz olsun hafifleyeceğini, en azından Latin (Katolik) tehlikesinin bertaraf edileceğini umuyorlardı.

İmparatorluk sarayındaki yerini sağlamlaştıran Kantakuzinos, bir müddet sonra damadı Orhan Gazi'ye yüz çevirmeye başladı. Papaya müracaat ederek Osmanogulları'nın üstüne bir Haçlı Seferi düzenlenmesinin zaruret haline geldiğinden bahsetti. Bununla birlikte her başı sıkıştığında yine Orhan Gazi'den yardım talebinde bulunuyordu. Rumeli'de bir üs tutmayı İstanbul fethi için zarurî sayan Orhan Gazi, istenilen her türlü yardımı yapmakta asla tereddüt göstermedi.

Süleyman Paşa komutasındaki gaziler, Kantakuzinos'un en büyük tehlikeli düşmanı Sırp Kralı Duşan'ı yendi. Sırplar'ın eline geçmek üzere bulunan Selanik'i

kurtardı (1349). Bu sefere Kantakuzinos'un oğlu Matheos da Bizans donanmasıyla iştirak etmiştir.

Bu arada Kantakuzinos'la ortağı Paleologos'un arası tekrar açıldı. Paleologos Venedikliler, Sırplar ve Bulgarlarla anlaştı. Buna mukabil Orhan Gazi ve Ceneviz, Kantakuzinos'u destekliyordu. Orhan Gazi bu son, ama en önemli yardımın karşılığı olarak Bizans'tan Gelibolu Yarımadası'nda küçük bir kale istiyordu.

“Niyetimiz bu kaleyi kullanıp Bizans'ı sıkıştırmak değil, Bizans'a dışardan gelebilecek müdahalelere karşı koymaktır. Her seferinde deryayı geçmek zor gelir; askerlerimiz henüz kâfi derecede deryaya alışık değildir” diyordu.

Orhan Gazi'nin kayınpederi durumunda bulunan Kantakuzinos'un bu teklifi kabul etmesi üzerine, Orhan Gazi, yine büyük oğlu Şehzade Süleyman Paşa kumandasında on bin kişilik bir yardımcı kuvvet gönderdi. Bu kuvvet Edirne'de muhasara altında bulunan Matheos'u (Kantakuzinos'un oğlu) kurtardı. Bununla da kalmadı, Dimetoka'da Sırp ve Bulgar ordularına karşı büyük başarılar elde etti (1352). Buna mukabil Gelibolu Yarımadası'nda bulunan Çimpe Kalesi Osmanlılara terk edildi.²⁵ Şehzade Süleyman Paşa bu kaleye bir miktar asker bırakıp beraberine aldığı kuvvetlerle Üsküdar, Kadıköy ve Marmara Adaları'nı fethetti (1352).

Müthiş bir ihtirasla dolu bulunan Yuannis Kantakuzinos, Orhan Gazi'nin kifayetli yardımları sayesinde hem yerini sağlamlaştırmış hem de Trakya ve Meke-

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan naklen, Kantakuzinos, c.7, s. 689-90.

donya'ya tekrar hâkim olmuştu. Artık kendisine saltanat ortağı istemiyordu. Bütün kudreti elinde toplayacak, Bizans'a tek başına hükmedecekti. Bizans'ın esas imparatoru Paleologos'u bir darbe ile tahttan indirip Tenedos'a (Bozcaada) sürdü (1353). Orhan Gazi'den de Çimpe Kalesi'ni, ücret karşılığında geri vermesini istedi. On bin altın (Muralt'a göre kırk bin altın) teklif etti.

Orhan Gazi, bir müddet Kantakuzinos'u oyaladı. Ümera ve ulemasıyla meşveret etti. Fikirler beyan edildikten sonra, Orhan Gazi, Şehzadesi Murad'a (İstikbalin Hüdavendigârı) döndü:

“Şehzademiz ne düşünmekte, bilmek isteriz.”

Şehzade Murad, zaten fikir beyan etmek istiyor, fakat bütün görüşlerin serd edilmesini bekliyordu. Kimisi tenezzül edilmemesini, gerekirse Çimpe'yi tekrar kuvvet zoruyla fethedilebileceklerini söylemiş; kimisi bilhassa ulema, kalenin iade edilmesine karşı çıkıp Çimpe'de kalınmasını savunmuştu. Şehzade Murad:

“Sultanım (ilk defa sultan şanını kullanan Orhan Gazi'dir), fırsat bu fırsattır. Mademki imparator gâile çıkarma peşindedir, yürüyelim üzerine varalım. Çimpe'nin civarıyla Gelibolu Yarımadası'nı bir tamam fetheyleyip boğaza hâkim olalım. Peygamber sancağı Kostantiniye'ye girecekse ancak böyle girebilir. Biz lütfen verilmiş gibi olan Çimpe'ye sıkışıp kalacağımıza kılıç zoruyla fethedeceğimiz topraklara kök tutar ve atlama taşı olarak kullanır, oradan Kostantiniye'ye sıçrarız. Kantakuzinos Osmanlıyı Rumeli'ye davet ederken düşünmeliydi. Osmanlı oyuncak değildir ki gel dendiğinde gelsin, git dendiğinde gitsin. Çimpe'den çıkmak ol-

maz. Reyim, Gelibolu'yu fetih ile Çimpe'yi tahkim etmektir. Ancak o zaman kimse topraklarımızı altınla satın alma fikrine kendisini kaptırmaz.”

Orhan Gazi memnuniyetini saklamadı:

“Aklımdan geçenleri bir güzel dile getirdin, Murad,” dedi. “Bu güzel düşüncelerin tahakkuku için Cenab-ı Allah yardımcımız olsun. Gaziler, rey nedir?”

Şafakla birlikte, Rumeli'ye geçiş kararı çıktı. Bu karar Osmanlı'nın kaderini değiştirecek, beylik imparatorluğa doğru kanat vurmaya başlayacaktı.

Şimdilik bunların hepsi vasıttan ibaretti. Osmanlılar için bütün yollar Kostantiniye'ye çıkıyordu– Peygamber Efendimizin müjdesini gerçekleştirmeye.

Ama ondan da önce Karasi Beyliği'nin son kalıntısı Yahşı-eli, Ertenaoğulları'nda bulunan Ankara ve Gerede Beyliği ilhak edilecekti (1354). Bunlar, Osmanlı Devleti'nin (Artık rahatlıkla devlet tabirini kullanabiliriz) insan gücünü besleyeceklerdi. Rumeli harekâtından önce buna ihtiyaçları vardı.

RUMELİ'YE GEÇİŞ

Herkes çıkıp Orhan Gazi, oğlu Şehzade Süleyman ve Şehzade Murad'la baş başa kalınca ikisine birden sordu:

“Bu sefere kimi serdar yapmalı?”

Şehzade Murad, ağabeyine bakıp susuyordu. Her ne kadar babaları ikisine birden sormuş olsa da söz büyük kardeşindi. Şehzade Süleyman, gözlerini yerden kaldırmadan söze başladı:

“Keremli Sultanım, Hazret-i Allah'ın yardımı ve Sultan babamın desteğiyle ümidim şudur ki, gazilere serdarlık ederim. Peygamberler Sultanının mu'cizesi, evliyanın kerameti, gazilerin gayret ve şecaatiyle tehlikeler dolu deryayı geçebilirim. Rumeli fethini bana ısmarla.”²⁶

²⁶ Yeni kaynaklar burasını umumiyetle Çimpe adıyla zikrederler. Hayrullah Efendi tarihinde “Çimbicik” adıyla geçen bu yerin sonradan “Viranhisar” ismini aldığı belirtilir. (c. 2, s. 36). Buna mukâbil eski müverrihler “Çimenlik Hisarı,” “Çin Hisarı,” “Çimen Kalesi,” “Çimlik,” “Çimbi,” “Çimbeni,” “Cembi” gibi değişik isimler verirler.

Orhan Gazi'nin gözleri memnunlukla parladı. Fakat uzun sürmedi, küçük oğlu Murad'a baktı. Acaba o ne düşünürdü?

“Sevgili Şehzademiz Murad'ın da fikrini almak isteriz. Şanlı ceddine her haliyle layık olduğunu ispat etmesi ihtiyar yüreğimizin tesellisidir. Bu fethihte serdar olarak kimi görmek ister?”

Şehzade Murad, küçüklüğünden bu yana kılıç sallıyor, umumiyetle ağabeyi Süleyman Paşa ile bazen de kendi başına fetihlere gidiyor. Kahramanlıkta, cesarette, ustalıkta, adalette ağabeyini aratmıyordu. Silah arkadaşları her iki şehzadeyi de sevip sayıyorlardı. Zaman zaman Orhan Gazi'den hemen sonra hangisinin tahta çıkacağını düşünüyor, aralarında bir tercih yapamıyorlardı. Bunu kader tayin edecekti.

“Sultanım,” dedi. “Ağam Süleyman Paşa'nın tecrübesi bu çetin fethi kolaylaştıracaktır. Arkasında sıradan bir kılıç eri gibi ölüme dahi gitmeye hazırım. Bundan şeref duyarım. Zira Allah katında rütbelerin en büyüğü şehadettir.”

Orhan Gazi, sıkılmasa ikisini birden kucaklayacaktı. Fakat mevkii buna mani idi. Hiçbir surette zaaf gösteremezdi. Bu mecburiyetin muktezası olarak zaman zaman bir baba olduğunu dahi unutmak durumunda kalır, herhangi bir sebeple yumuşacık çırpıntıların şefkatini serpiştirmeye başlayan kalbini, mevkiinin vakur kaide-leriyle sustururdu.

Sadece alınlarından öptü:

“Tiz hazırlık yapıla, Rumeli’ye seferimiz vardır! Cenab-ı Mevla hemen hepimize zafer müyesser eylesin.”

El öpüp huzuru terk ettiler.

Sonra Süleyman Paşa, maiyetiyle, uhdesinde bulunan Karesi Ülkesi’ne gitti. Ordusunu hazırladı. Lala Şahin Paşa ile Karesi Beyliği’nin ilhakından sonra Osmanlı hizmetine geçen Hacı İlbeyi, Evranos Gazi, Gazi Fazıl ve Yakup Ace Beyleri yanına aldı.²⁷

Bu tecrübeli kumandanlardan başka, Süleyman Paşa’nın yanında, Akça Kocaoğlu, Balabancıkoğlu ve Karahasanoğlu gibi babalarının şanlı mazisini, kahramanlığını, yiğitliğini, daha mühimi, idealini tevarüs etmiş kumandanlar da bulunuyordu.

Fetih ordusu, Çanakkale Boğazı’nın Anadolu Yakası’na yürüdü. Bir noktada durdu. Boğazın en dar noktasıydı. Önlerinde Boğazın billûr suyu, daha ötelerde Rumeli Sahilleri uzanıyordu. Osmanlı Ordusu buradan karşı sahili hasretle uzun uzun seyrettiği için tarihlerimiz bu noktaya “Temaşalık” adını verdi. Ancak, Temaşalık diye adlandırılan yerin neresi olduğunu kestirmek çok zor. Bu mevzuda tarihler mütenakız isimler kullanıyor.²⁸

Biz burada umumiyetle zikredilen Edincik üstünde duralım. Hoca Sadüddin’e göre Süleyman Paşa, Edincik adındaki şirin kasabaya gelerek eski ve garip bina kalın-

²⁷ Hoca Sa’düddin, s. 21.

²⁸ Ace Bey (Yahut Ece Bey) adıyla anılan Eceabat’ı Gazi Fazıl Bey’le birlikte fethetti. İkisi de fethettikleri o mübarek toprakta gömülüdür.

tılarını gördükten sonra, Temaşalık adı verilen Süleyman Kasrı'na çıktı. Buraya Belkıs'ın (Sebe Melikesi Belkıs) tahtının taşındığı yerdir derler.²⁹

Bu geçiş, Hammer'e göre Türklerin Rumeli'ye on dokuzuncu, Osmanlıların ise on yedinci geçiştir. Diğer geçişler daimî bir fethi netice vermediği için millî tarihçiler üstünde durmamışlar, fakat bu geçişi destanlaştırmışlardır.

Hakları yok değildir. Zira bu geçiş, hayli zamandır Bizans'ın kalbine uzanmış bulunan Müslüman kılıcının nihayet kalbine girmesi ile Bizans'ın can evinden onmaz biçimde yaralanması hadisesidir. Yine bu geçiş, Osmanlı Devleti'ni, imparatorluk ummanına açmış, madde planında topraklar genişlerken mana planında aslı netice istihsal edilerek Kostantiniye hedefi bir rüya olmaktan çıkmış ve hakikate yaklaşmıştır. Bunun moral neticelerini de hesaba katmak lazımdır. Osmanlı bu moralle Gelibolu'yu tamamen fethedip çok kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içinde Bizans'ı İstanbul surları içine hapsedmiştir.

Milletler, menkıbeleriyle kahramanlık destanlarından hız alırlar. Bu geçişin de akla yatmasa bile düşündürücü bir destanı vardır. Osmanlıları iki salla boğazı geçerek Çimpe mevkiine çıktıkları ve buradan Gelibolu fethine başladıkları anlatılır. Bazı yabancı tarihçiler–hatta zaman zaman yerliler bu sal destanıyla küstahça alay ederler. Ancak Yunan mitolojisinin ders olarak

²⁹ Nara Burnu, Belkıs Harabeleri, Viranca Hisar, Çardak, Güvercinlik, Edincik, Lâpseki, Kemer İskeleyi gibi. Fazla bilgi için bk. İ. H. Danşımend, *Osmanlı Tarihi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947), c. 1, s. 27.

mekteplerde okutulmasına ses çıkarmadıkları halde, Osmanlı tarihindeki kerametvarî destanlarla alay etmeleri manidardır.

Biz burada, bir mühim hususun altını çizmek istiyoruz. Hristiyan milletlere (bilhassa Yunan'a) ait mitolojiler, umumiyetle ahlaksızlık üstüne kurulmuşken Müslüman milletlerinki keramete kahramanlığa müstenittir.

Aslında Rumeli'ye seksen kişinin iki salla geçmesi, mantığı çok zorlayan bir hadise değildir. Hristiyanların nice olamaz sandığını gerçekleştiren bir millet için imkânsızlıklarla mücadele edip azminin, mefkûresinin, imanının icabını yerine getirmesi niçin zor olsun? Çünkü bu millet, o zamanlarda da “olmaz” zannedileni gerçekleştirmiş, mesela alınmaz denilen Bursa'yı, İznik'i, İzmit'i almış, yenilmez denilen Bizans'ı kaç kere yenmiş, ta Horasan'dan Söğüt'e (7.000 km) vuruşarak gelmiştir. Bu uzun ve meşakkatli yolculuğu, bütün menfi şartlara rağmen başarıyla yürüyüp kendisinden kat kat büyük aşiretlere, beyliklere rağmen devlet olabilen Osmanlı, niçin salla denizi geçmesin? Şu var ki Osmanlı Devleti'nin elinde, küçük de olsa bir donanma bulunması gerekir. En azından, Karesi Beyliği'ni ilhaktan sonra, Karesi Donanması'nın Osmanlılara intikal etmiş olması lazımdır. Gemileri olduğu halde, salla karşı kıyıya geçmelerini, eğer o zamanki şartlarda başka makul izahı yoksa anlamak güçtür. Ancak Süleyman Paşa'nın, bu harekâtı çok gizli tuttuğu, hatta son ana kadar yakınlarına dahi açmadığı yolunda rivayetler vardır ki, o takdirde, gemilerle girişilecek bir umumî harekâtı Bizans'ın fark edeceği endişesiyle meşhur salları kullanmış olabi-

lir. Ne olursa olsun, neticeye tesir etmediğine göre meselenin uzun uzun tetkiki ve tahlili lüzumsuzdur. Netice olarak Osmanlılar, 1354'te Anadolu'dan Rumeli Yakası'na geçmiş, böylece Rumeli fütuhâtı başlamıştır.

Destanlar, menkıbeler, millî ahlak ve karakterin ipuçlarıdır. Efsaneler ve mitolojiler de öyle. Nitekim yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Hristiyan milletlerin mitolojileri, umumiyetle ahlak dışı çapraşık münasebetler üstüne kurulu iken millî destanlarımız tam bir ahlak ve iman abidesi hükmündedir. Bu itibarla Rumeli'ye salla geçişin hikâyesini, eski tarihçilerin çizdikleri çerçeveye sadık kalarak nakletmekte bir mahzur görmüyoruz.

Süleyman Paşa, bir gece vakti, Boğaza hâkim bir tepede oturmuş, hilalin dalgacıklar arasındaki yıkanışını seyrediyordu. Hammer'e göre etrafında esrarlı sesler, dalganın seslerine karışıyor ve doğuyu aydınlatan hilal, gümüşî bir şeritle Avrupa'yı Asya'ya bağlıyordu. Rüya-da Şeyh Edebâli'nin göğsünden çıkıp Osman Gazi'nin göğsüne giren hilal, işte bu hilaldi.³⁰

Dalgın dalgın Rumeli'yi seyrediyor, fethi nasıl gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Tarihî mesuliyetin bütün ağırlığı omuzlarına yıkılmış, Rumeli'ye geçişin Osmanlılar için bir kader çizgisi ve dönüm noktası olduğunun idraki içinde, planlar yapmaya başlamıştı. Denizi nasıl aşacaktı? Askerlerini nasıl karaya geçirecek, nasıl tutunacaktı?

³⁰ Hoca Sa'düddin, s.21.

Yakınında ayak sesleri duyunca döndü. Ay ışığında, gelenleri tanımada gecikmedi. Ace ile Gazi Fazıl Beylerdi. Selâm verdiler.

“Ve aleyküm selâm, yiğitlerim, hele oturun, söyleşelim.”

İki yanına geçip oturdular. Şehzadenin dalgınlığı hemen fark etmişlerdi. Fazıl bey dayanamadı:

“Ulu bahtlı şehzademiz, böyle dalgın dalgın deryaya bakıp ne düşünürler?”

Süleyman Paşa iç çekti. Gözlerini Rumeli kıyısından çekmeden

“Rumeli’yi,” dedi. “Deryayı nasıl aşacağımızı bilemiyoruz. Hiç değilse bir dil (esir) alabilsek karşı tarafın za-yıf yerlerini öğrenebilsek iyi olurdu.”

Ay ışığında şevkle parıldayan gözler, anlaştı. Ace Bey,

“Bu işi bize ısmarlayın,” dedi. “Karşıya varıp dil alarak gelelim.”

“Deryayı nasıl geçersiniz?”

Gazi Fazıl Bey söz aldı:

“Beyim, ‘Azmin önü kapatılamaz’ diyen atalarımızın ruhuna rahmet. Muradınızı kâfirlerden dil almaksa endişe buyurulmasın, alınır. Gaziler arasında eli yatkınlar var. Küçük bir sal bu yolu açar. Ace karındaşımla sala binip Rumeli’ye gidip dil alıp Allah’ın yardımıyla döneriz.”

“Ne zaman geçmeyi düşünürsünüz?”

“Hemen yarın gece ay doğmadan.”

“Hak Teala muininiz olsun. Hizmetinizi Cenab-ı Mevla yüce katında kabul buyursun. Haydi, uğurlar ola.”

Ertesi gün sal hazırды. Kimse bir şeye benzetemiyordu ya, iş göreceği belliydi. Ay geç doğuyordu. O vakte kadar işlerini bitirmeleri lazımdı.

Karanlıkla birlikte Salı denize attılar. Ace Bey’le, Gazi Fazıl Bey sala bindi. Salı tevekkül denizine saldılar.³¹ Dalgaların çırpınışı sahile değil de sanki yüreklerine vuruyordu. Heyecanlanmışlardı. Fethin öncülüğü şerefiyle müşerref olmak az şey değildi. Heyecan, bunun heyecanıydı. Yüreklerinde korkunun zerresi yoktu.

Karşı sahile geldiklerinde vakit gece yarısına yaklaşmıştı. Ay az sonra doğardı. Ellerini çabuk tutmaları lazımdı.

Salı kumsala çekip bağlıklar arasına daldılar. Biraz yürüdüler. Birden, bir çoban kavalının ince hıçkırığı kulaklarına doldu. Sesin geldiği yana gittiler. Bir karartı görünce durdular. Ace Bey,

“Ben hallederim,” diye fısıldadı. “Burada bekle.”

Gazi Fazıl beklerken Ace Bey yürüdü. Ufak tefek bir Rum, kavala benzer bir çalgıyı öttürüyordu. Neye uğradığını anlayamadan yakalandı. Kendini Ace Bey’in mengeneyi andıran kolları arasında buldu. Bir eliyle ağzını kapattığı için bağırıyor, ne kadar çırpınsa kurtulamıyordu.

³¹ Hammer, s. 19. Osman Gazi’nin meşhur rüyası için bk. Yavuz Bahadıroğlu, *Osman Gazi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006)

Ace Bey, arkadaşının yanına döndü. Birlikte kumsala indiler. Adamın kollarını ve ağzını bağladılar. Böylece esirleriyle tekrar denize açıldılar.

Ve esiri getirip Süleyman Paşa'nın önüne bıraktılar.

“Dil aldık, Beyim, gayrısı senin bileceğin.”

Süleyman Paşa ikisini de kucaklayıp alınlarından öptü.

“Allah sizden razı olsun, dertlerime derman oldunuz. Artık deryanın nasıl geçileceğini biliyorum. Küçük bir sal üç kişiyi taşıyabildiğine göre büyük bir sal kırk kişiyi taşıyabilir demektir. Böyle iki salımız olursa seksen babayiğidi karşıya geçirdik gitti. Seksen babayiğidin de Rumeli'de bir kale fethetmesi olmayacak iş değildir. Esiri çözün.”

Kollarını çözüp ağzındaki tıkacı çıkardılar. Gözleri korkuyla büyümüştü. Besbelli, rüya filan gördüğünü zannediyordu.

“Ne... Neredeyim?” diye kekeledi.

“Korkma,” dedi Süleyman Paşa. “Canın tehlikede değil. Bize ne iş yaptığını söyle.”

Korkusu geçmemişti. Ama Süleyman Paşa'nın yüzü, içine itimat telkin ediyordu.

“Bağ bekçisiyim,” diye konuştu. “Çobanlık da yaparım. Ama bıktım. Beylerin zulmü soluğumuzu keser. Siz Osmanlısınız. Çimpe'de sizlerden çok var. İyi insanlarsınız. Niye gelip de bizi zalim tekfurların elinden kurtarmıyorsunuz?”

Süleyman Paşa, arkadaşlarına baktı. İçinden şükrediyordu. Düşmanlar tarafından bile özlenip istenen bir

adalet sancağının sancaktarı olma sevinci ruhunu şenlendirmişti.

“Bize yol gösterir misin?” diye sordu.

“Hem de seve seve, gelir misiniz?”

“Geleceğiz” derken içini çekti Süleyman Paşa. “Ta Kostantiniye’ye kadar geleceğiz, Allah isterse...”

“İster,” diye atıldı adam. “İsa babamızla Meryem anamız bile ister. Eminim tekfurlarla imparatorun yaptıklarından en çok onlar tiksiniyor.”

Süleyman Paşa’nın gözleri dalmıştı:

“Evet, bu içtimaî sukut (düşüş) bir gün siyasî sukutu netice verecektir; biz de bundan eminiz. Şimdi söyle bakalım...”

Esirle uzun uzun konuştu.

Ve ertesi sabah, erkenden iki büyük salın yapılmasını emretti. Ağaçlar kesilmeye yontulmaya başlandı. Nuh Aleyhisselâmın mu’cizesinden aldıkları ilhamla³² iki kocaman sal yaptılar. Süleyman Paşa, sahilde bulunan kasabalardan sığırlar toplattı. Etini yiyip derisinden kayışlar yaptırdı. Kütükler bununla birbirine bağlandı.

Gece çökene kadar iş bitmişti. Sallar yüzdürüldü. Birine başta Şehzade Süleyman Paşa olmak üzere yakınları, Ak Sungur, Karaoğlanoğlu, Kara Timurtaş, Kara Hasanoğlu,³³ Akça Kocaoğlu, Balabancıkoğlu ve kırk seçme yiğit bindi. İkinci sala ise başta Gazi Fazıl Bey, Ace Bey, Evranos Beyle yine kırk yiğit bindi. O karanlık gecede

³² Hoca Sa’düddin, s. 21.

³³ Osmanlılarda “kara” lâkabı öylesine çok kullanılıyordu ki yiğitlik manasına geldiği anlaşıyor. Nitekim Osman Gazi’ye de “Kara Osman” denmiştir.

Allah'ın hidayet şimşeginin ve Müslümanlık nurunun rehberliğinde, Nuh'un Gemisi'ni andıran iki tekne ile fetih gemilerine örnek olmak üzere, "Biz Süleyman'ın emrine sert fırtınalı rüzgârlar verdik"³⁴ müjdesine dayanarak karanlık gece içinde sözü edilen kaleye yanaştılar.³⁵

Hisarın önüne varınca Rum esirin gösterdiği yolda ilerlediler. Büyük bir gübrelik üstünden merdivenle hisara tırmandılar. O sırada hasat ile meşgul olan ahali tarlalara dağılmış olduğundan hisarı kolayca zaptettiler (Hammer, c.1, s. 181). Kale halkı gemisiz deryanın geçilemeyeceğine güvendiği için gaflet uykusunda uyuyordu. Bu yüzden hepsi esir edildi, ama esirlere iyi davranıldı. Bunların arasında bulunan bazı gemiciler, gösterilen güler yüz ve kazançlı yollar karşısında, harekete geçtiler. İskelelerde yatan gemileriyle Anadolu Yakası'ndan asker çekmek üzere sayısız dilâverlerle birlikte karşı yakaya gönderildiler. Bolayır ve Akça limanında bulunan kâfir gemileri, Şehzadenin emriyle Ace Bey tarafından satın alındı (yahut zapt olundu). Gemiler karşıya gönderildi. Üç gün sonra istihkâmda üç bin Osmanlı muhafızı bulunuyordu. Osmanlı'nın adımı bir daha geri atılmamak üzere Rumeli'ye atılmıştı (1354). Bu feth-i Mübîne doğru atılmış en büyük adımdı.³⁶

³⁴ Enbiya Sûresi, 81.

³⁵ Hammer, s. 19.

³⁶ Başta Hoca Sa'düddin olmak üzere, Neşrî, Âlî, Lütfî, Solakzâde, İdris, Hacı Kalfa ve Küçük Nişancı bu geçişi 1356 yılında olmuş gösterirler. Biz, Danişmend'in verdiği 1354 tarihini izah şeklini mantıkî bulup esas aldık.

Geçişin efsanevî hikâyesi kısaca bu. Şimdi meselenin özüne avdet edelim.

Bu geçişin ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin, kalıcı bir fetih hareketi olduğuna şüphe yoktur. Ama Çimpe Hisarına gece girilmesi hadisesi önceki gelişmelere uymamaktadır. Zira hatırlayacağınız gibi Çimpe, Bizans İmparatoru tarafından, yardımlara karşılık Orhan Bey'e terk edilmiş, hatta bir defa da parayla geri alınmak istenmişti. Ama Orhan Gazi razı gelmemişti. Ya bu istek daha sonraki bir tarihtedir yahut Çimpe, kim bilir hangi sebepten Bizans'a terk edilmiş, sonra Rumeli'ye geçilip (sallar yahut gemilerle) yeniden fethedilmiştir.

Bu geçiş sırasında, büyük bir zelzele olduğu, kale bentlerinin yıkıldığı ve bunu Allah'ın büyük bir lütfu olarak gören gazilerin coşkun bir şevkle yıkıntıları aşıp kaleleri kolaylıkla fethettikleri şeklinde rivayetler de vardır. Hammer bunu alaycı bir üslûpla naklettikten sonra, zaten Osmanoğulları'nın her başarıyı Allah'ın rahmetine bağlamak gibi "tuhaf" bir alışkanlıkları olduğunu söyler. Bu duyguyu paylaşmasını bir Avusturyalı tarihçiden beklemek elbette doğru olmaz. Ama Osmanoğulları'nın bu duygu ve inanç sayesinde dünyanın yarısına hâkim olduklarını ve o duygunun zayıflamasıyla inkıraza sürüklendiklerini, onun dahi bilmesi gerekirdi.

Burada bir hatırlatma daha yapmayı faydalı buluruz. Umumiyetle Osmanlı Devleti'nin İstanbul fethi öncesini teşkil eden bölümü, maalesef hâlâ karanlıktır. Bir kısım vesikalar Edirne yangınlarında, bir kısmı Bursa'nın Timur tarafından yakılması sırasında mahvolmuştur.

Esasen Osmanlı Devleti’ni kuran Kayı Boyu’nun mahiyeti de alaca karanlıktır.

Bugün doğru kabul ettiğimiz ve belge gözüyle baktığımız yazmalar, dilden dile gelen nakillere dayanılarak ve tabîî yazarının muhayyilesi bir hayli karışarak vücudunda getirilmiştir. Bunlar bir yana mevcut vesikaların, bırakınız dış ülkelerde kalanlarını, ülkemizde bulunan kısmı dahi hâlâ tasnifsizdir. Böyle olunca Osmanlı tarihini yazmaya kalkışanların el yordamıyla yürütmekten başka çareleri yoktur.

Süleyman Paşa, gazileriyle birlikte “olmaz”ı “olur” yapmıştı. Rumeli’de artık sarıklı mücahitlerin tekbiriyle ezan sesleri yükseliyordu ve o zamana kadar tek kıta üstünde bulunan devlet, bu geçişle ikinci kıtaya ayak basıyor, böylece tek ayak üzerine durmaktan kurtuluyordu.

Devrin millî şairi elbette bu mühim hadiseyi unutmayacak ve coşkun satırlarına geçirecekti:

Keramet gösterüb halka suya seccade salmışsın,

Yakasın Rumeli’nin dest-î takva ile almışsın.³⁷

Süleyman Paşa şuurlu biçimde iskân faaliyetlerine girişti. Babasına yazdığı mektupta şöyle diyordu:

“Bu tarafta fetholan hisarlarda komağa çok adam ister; lütfedüp yarar yoldaş gönderesüz.”³⁸

³⁷ Mevlid şairi Süleyman Çelebi’nin büyük babası ve Osman Gazi’nin kayınbiraderi Şeyh Mahmud’un Gazi Süleyman Paşa için 1354’de yazdığı tahmin ediliyor.

³⁸ Âşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman* (İstanbul, 1332).

FETİH ZİNCİRİNİN DİĞER HALKALARI

Rumeli fütuhatı bir zincirdir. Kaleler, kasabalar bu zincirin halkalarını teşkil eder. Çimpe Hisarı, Belki bir üs olarak son derece ehemmiyetlidir, ama etrafı düşmanla çevrili bir hisarın fazla işe yaramayacağı da açıktır. Bu bakımdan fetih zinciri uzamalı, bütün civarı sarıp sarmalamalıydı.

Süleyman Paşa, kuvvetlerini ikiye ayırdı. Bir kısmını kendi kumandasına aldı. Diğer kısmını ise başta Hacı İlbeyi olmak üzere kumandanlarına taksim etti.

Her biri başka bir tarafa yayıldılar. Hacı İlbeyi Malkara ve İpsala'yı alarak Silivri'ye girerken Süleyman Paşa, Tekfurdağı (Tekirdağ) ve civarını, Çorlu'yu, Hayrabolu'yu ele geçirdi.

Bu sırada Keşan fethiyle vazifeli Evranos Bey'den bir mektup geldi:

“Beyim, Dimekota ile Edirne muhafızı bir baskına hazırlanıyorlar, meded.”

Şehzade bin suvari seçip Evranos Bey'in imdadına gönderdi.

Evranos Bey istediğini almıştı. Hâlâ az adamı vardı. Ama düşmana büyük bir ders vermek için kâfiydi. Münasip bir yer seçip baskın gelecek düşman kuvvetlerini beklemeye başladı.

Hazırdı. Kara Cafer'i az bir kuvvetle ortada bırakmış, kendisi yolun bir tarafında pusuya girmiş, öte tarafını ise Yiğitbaşı isimli genç bir komutana tutturmuştu.

Düşman göründü. Karşısında Kara Cafer'in kuvvetlerini bulunca Osmanlıları bundan ibaret zannederek sevinçle hücumla geçti. Fakat yanılmıştı. Savaşın en kızgın yerinde Kara Cafer'in kuvvetleri birden çekilmeye başladı. Aynı anda Evranos Bey birden bulunduğu yerden fırladı:

“Haydaaa bre!...”

Öte yandan Yiğitbaşı aynısını yaptı:

“Haydaaa!...”

Ve düşman sözün tam manasıyla imha edildi.

Buraya Namık Kemal'in bir tespiti almak istiyoruz. Diyor ki: “Osmanlılar, kuruluşlarından beri düşmanları üstüne birçok baskınlar yapmış, hemen hepsinde de başarıya ulaşmışlardı. Halbuki Rumlar, ne vakit baskına kalksalar, bu önceden duyulmuş ve kendileri pusuya düşmüşlerdi.

“Bu hal ise Osmanlıların Rumlar arasında, kendi milleti aleyhine daima casus bulup kullandıklarını göstermektedir. Rumlar, Osmanlıların içinde kendilerine casus bulamamışlardır. İki milletin terbiyesiyle ahlakındaki fark burada da kendini gösterir. Zaten ahlakta o

kadar fark olmasa dört yüz elli altı kişiden kurulan ufak bir devlet, koca Bizans İmparatorluğu'nu nasıl yok edebilirdi.”³⁹

Şehzade, büyük hedefe çok yaklaşmıştı. Çekmece önlerindeydi. Hatta Çekmece'yi muhasara bile etmişti. Bu sırada, Balkan Hristiyanlarının bir Haçlı Ordusu hazırladığını öğrenen Orhan Gazi, bunu bir mektupla oğluna duyurdu ve muhasarayı kaldırmasını emretti. Öte yandan Bizans İmparatoru da devamlı elçiler, kıymetli hediyeler göndererek Süleyman Paşa'dan Gelibolu'ya dönmesini rica ediyordu.

İmparatorun yalvarmalarına elbet kulak asmayacaktı. Ama Balkan İttifakı ve babasının emri elini kolunu bağladı. Muhtemel büyük bir muharebeyi kabul edebileceği en munasip yere Bolayır'a çekildi.

Bu seferde ele geçen ganimet o kadar çoktu ki Süleyman Paşa'nın önüne kıymetli taşlar, altın liralara, gümüş takımlar, tepeleme yığılmıştı. Süleyman Paşa birkaç gümüş lirayı kendine ayırdı ve külahına taktırdı. Hazine-nin hissesini de çıktı. Kalanı gaziler arasında taksim etti. Bu ganimetle Müslümanlar öylesine zenginleşti ki, bazı tarihçilere göre, çevrelerinde zekât verecek kimse bulamaz oldular.

³⁹ Namık Kemal, s. 8.

SÜLEYMAN PAŞA’NIN VEFATI

Son günlerde, Süleyman Paşa’ya bir hüzün çökmüştü. Sık sık öldüğü takdirde Bolayır’a defnedilmesini, kabrinin küffar tarafından çiğnenmesine izin verilmesini vasiyet ediyor, yanındakiler ise için için ürperek “Allah gecinden versin, Beyim” diyorlardı. “Allah bize yokluğunuzu göstermesin; cümlemiz yolunda ölmeye hazırız.”

Mahiyetini kendisinin de kestiremediği iç sıkıntısını dağıtmak için bir gün ava çıkmıştı. (Cirit oynadığına dair rivayetler de vardır.) Avının peşinde at sürerken, atının ayağı bir çukura düştü. Şehzade yuvarlandı ve başını bir kayaya çarptı. Etrafını sardılar. Fakat ellerinden bir şey gelmezdi. Sadece şehadet getirebildi, başı yana düştü. Gözleri sonuna kadar açık ve İstanbul istikametine dönüktü. Kim bilir, belki de hâlâ büyük fethin rüyasını görüyordu.

Şehzadenin vefat tarihi, yine alacakaranlıktadır. 1359 yılı birçok tarihçi tarafından tercih edilmiştir. Bu mevzuda 1350'den 1360'a kadar muhtelif rivayetler mevcuttur.

En kuvvetli rivayete göre Şehzade Süleyman Paşa, 1316 senesinde dünyaya geldiğine göre vefatında kırk üç yaşındaydı. Vasiyeti mucibince Bolayır'da bir tepeye gömüldü. Sultan İkinci Abdülhamit tarafından yaptırılan türbesi, devri mimarî hususiyetlerini taşır. Kadirşinas milletimiz o büyük kahramanı, Rumeli Fatihini aradan geçen yüzyıllara rağmen unutmamış; türbesi daima bir ziyaretgâh, bir makam olarak vicdanlardaki mümtaz yerini muhafaza etmiştir. Namık Kemal de aynı yerde yatar. Sultan İkinci Abdülhamit, ona da bir türbe yaptırmıştır.

DÜŞMAN GELİYOR

Süleyman Paşa'nın vefatı, Rumeli fatihlerini çok sarsmıştı. Her şeyin bittiğini zannediyorlardı. Ümitsizlik kol geziyordu. Sanki her şey Süleyman Paşa'ya bağlıydı ve onsuz bir şey başarmaya imkân kalmamıştı.

Bu ümitsizlik içinde meymus olanlar, Anadolu'ya göçü düşünüyordu. Bununla birlikte davaların şahıslara kaim olmadığını idrak edenler de az değildi. Bunlar ne olursa olsun fethi devam edilmesini istiyorlar, bu fikrin yayılması, ümitsizliğin ümide inkılâp etmesi için gayret gösteriyorlardı. Evranos Bey şunları söylüyordu:

“Vakıa Süleyman Paşa büyük bir kabiliyetti: Cesareti, mahareti, liyakati sonsuzdu. Sevk ve idaresi altında büyük işler başardık. Kostantiniye'ye yol açtık. Şimdi o öldü diye bu yoldan dönersek ruhunu tazip ederiz. Ümit en büyük silahımızdır. Buralardan çekilirsek buralara düşman gelir ve Süleyman Paşamızın kabrini çiğner. Bunu göze alabilir miyiz?”

Bu kabil konuşmalar tesir icra ettiği safhada, Rum casuslar Bolayır'a geldi. Sırp, Bulgar, Eflâk, hatta Bizanslıların ittifak ederek yaklaştıklarını bildirdiler.

"Müttefikler otuz bin kadar asker ve otuz gemiyle Tuzla önlerine geldiler, Seydikavağına çıktılar. Diğer otuz gemi dolusu bir kuvvet de Gelibolu civarında asker çıkaracak münasip yer arıyor."

Bu haber herkesin gözünü açtı. Gerçi sayıları, müttefik düşman kuvvetlerinin ancak dörtte biri kadardı. Fakat ehemmiyeti yoktu. Yıllardır kendilerinden sayıca ve silahça çok üstün düşman kuvvetleriyle savaşmış ve kazanmışlardı. Tecrübeli kumandanlar, herkese bunu hatırlatıyordu:

"Biz gücümüzü imanımızdan alırız. Üzerimize düşeni eksiksiz yapar, neticeyi Allah'tan bekleriz. Haydi, gaziler, hazır olun! Cengimiz var! Süleyman Paşamızın kabrini küffara çiğnetmeyeceğiz."

Cevap tek yürek, tek bilek halindeydi:

"Billahi çiğnetmeyeceğiz!"

Topluca Süleyman Paşa'nın kabrine gidip dua ettiler.

"Kabrini küffara çiğnetmeyeceğiz!" diye and içtiler ve yüzlerce yıl bu andı tuttular.

Bir harp meclisi akdedildi. Uzun uzun durum değerlendirmesi yapıldı. Ulema ve ümera ittifakla şu kararı verdi:

"Her karışını kan dökerek aldığımız ve kendimize ezeli vatan ittiğimiz bu mübarek toprakları kanımızın son damlasına kadar koruyacağız. Esasen Anadolu'ya geçmek bir kurtuluş değildir. Kaçışımızdan cesaret alan düşman peşimize düşecektir. Binaenaleyh bu-

rada set tutup cihad etmek evladır. Şerefli tek yol budur. Allah'ın yardımını, enbiya himmeti ve evliya kuvveti bizimledir.”

Düşman yakınlaşıyordu. Beş bin gazi sırtını Bolayır Tepesi'ne verip saf tuttu.

“Biz şehid olmadan şehitlerimizi çiğnetmeyeceğiz!” diyorlardı.

Artık hiç kimse dönmeyi düşünmez olmuştu. Manzara hem göğüs kabartıcı hem de göz yaşartıcıydı. Gaziler birbirleriyle helalleşiyor, en yüksek rütbeli subay, henüz ilk cengini verecek bıyıkları yeni terlemiş acemi askeri kucaklayıp alnından öperek helallik istiyordu:

“Hakkını helal ettin mi, kardeşlik?”

“Helal olsun, Gazi baba, dünya ve ahiret hakkım bir tamam helal olsun; sen de helâl ettin mi?”

Cenk başladı. Kalabalık düşman, her şeyi göze almış iman bedenini yıkamadı. Bolayır'ı aşamadı. Nitekim bundan yüzlerce yıl sonra cereyan eden bir savaşta da düşman Bolayır'ı aşamayacak, iman bedenini yıkamayacak, öyle şanlı bir destan yazacaktı ki, Âkif'e şu yürek dağlayan, fakat göğüs kabartan mısraları ilham edecekti:

*Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker,
Gökten ecdad inerek öpse o pak alnı değer!*

Savaş dişe diş bir savaştı. Kırılan kılıçlar bir kenara atılıp yumruklarla, tırnaklarla devam ediliyor, bir grup düşmanın ortasına tek kişi, yalın hançerle dalıyor, öldürücü yara alıp yere yıkılanlar bile son bir gayretle şahla-

nıp en az bir kâfir kellesi daha uçurduktan sonra ölme-ye yatıyordu.

Bu şahlanış düşmanı bozmuştu. Perişan oldular. Belki Osmanlıların toplam mevcudu kadar ölü vererek kaçtılar. Alınan esir kalabalığı ise sayıya gelecek gibi değildi. Gelibolu'ya asker çıkararak düşman, bozgunu haber alınca kuşatmayı kaldırıp çekildi. Bolayır'da bir destan yazanların Gelibolu'dakilerle birleşmesi halinde başlarına geleceklerden ürkmüşlerdi. Geldikleri güne lanet ede ede döndüler.

Hacı İlbeyi, esirlerden bir grubu sorguya çekiyordu. Hayretini mucip olmuştu. Bu kadar kalabalık, böylesine iyi silahlı oldukları halde acaba niçin teslim olmuşlardı?

Tercüman vasıtasıyla sordu:

“Niçin teslim oldunuz?”

Cevap, Hammer gibi yabancıların idrak edemeyeceği, anlayamayacağı, alıştığı maddî kıstaslara sığdıramadığından inkâr mecburiyetinde kalacağı mahiyetteydi:

“Beyaz sarıklı, beyaz ata binmiş ve beyaz elbiseler giymiş bir serdarın emrindeki süvarilerden yıldık. Şimdi onlardan bir tekini bile göremiyoruz. Nereye çekildiler?”

Afakı tekbir sedası tuttu. Esirler Süleyman Paşa'yı tarif ediyorlardı. Şehidlerin başında cenge iştirak ettiğine yürekten inanıyorlardı.

“Allahü ekber!”

Rum ve Haçlı tarihçilerinin sükûtla ademe mahkûm etmek istedikleri bu savaşın teferruatı yerli kaynaklarda mevcuttur. Modern yabancı tarihçilerle bazı yerli tarih yazarları, bizim müverrihlerin kayıtlarına itibar etmeye-

rek Rum ve Haçlı tarihçilerinin bundan bahsetmemesi-
ni esas alıp bu savaşı kabule pek yanaşmazlar. Mesnetle-
ri de Rum ve Haçlı tarihlerinde bahsedilmemesidir. Oy-
sa Balkan Hristiyanlarının kendilerinden kat kat kü-
çük, sözün tam manasıyla bir avuç Osmanlı'ya yenile-
rek kaçacak delik aramasıyla neticelenen bir muharebe-
den bahsetme vazifesi, Rum- Haçlı tarihçilerine değil,
bizim müverrihlere düşer. Zaten onlar bütün Türk za-
ferlerine bir kulp takarak küçültmeye çalışmışlar yahut
bütünüyle görmezden gelmeyi tercih etmişlerdir. Her
zaman, saklanabilecek gibi olanları da saklamaya çalış-
mışlardır. Bunu bile bile kaynağı dışarıda aramanın ma-
nasızlığı ortadadır. Müverrihlerimiz belki söyleyecekle-
rini allayıp pullayarak söylemişlerdir, belki mübalağa
etmişlerdir; ama hadise uydurduklarına, hele olmamış
bir savaşı olmuş gibi gösterdiklerine dair bir emareye
eserlerinde rastlanmamıştır. Öte yandan, müverrihle-
rimizin zafer uydurma hevesi olsaydı Namık Kemal'in
de işaret ettiği gibi altı yüz yıllık bir milletin tarihini ya-
zan yüzlerce yazar, yalan olarak yalnızca bir zafer uy-
durmakla yetinir miydi?⁴⁰ Zaten tarihimiz öylesine bü-
yük zaferler abidesidir ki kazanılmamış zaferlere asla
ihtiyacı yoktur. Kaldı ki müverrihlerimiz, bazı zaferleri
yazma gereğini dahi duymamışlar, daha doğrusu neti-
cesi büyük ve derin olmayan zaferleri yazmaya tenezzül
etmemişlerdir. İhtimal hepsi yazılmaya kalkışlsa idi ta-
rih sayfalarına bu millet zor sığacaktı.

⁴⁰ Namık Kemal, s. 51.

SEVİNÇLE ACININ ZİRVESİNDE

“**B**ir haberci geldi Beyim, Bolayır canibinden...”
Orhan Gazi’nin ihtiyar yüreği heyecanla çırpını-
şa geçti.

Çıkışırcasına,

“Huzura alsanıza,” dedi, “ne bekletirsiniz?”

Gelen Evranos Beydi. El öpüp divan durdu.

“Hele sen miydin, Bursa yadigârı Evranos Gazim, ni-
cedir görüşmeziz. Beri gel.”

Evranos Bey bir adım daha yaklaştı.

“Hayırlı haberlere hasret gideriz, Evranos, yüzü ak o-
lası Süleyman oğlumuz, hamdolsun yüzümüzü ak eder.
Fetihler nice ola?”

Gazi Evranos Bey’in cevabı koca bir yutkunmaydı.
Yol boyunca düşünüp durmuş, söze nereden başlayaca-
ğını hâlâ kestirememişti. Ama bir yerden başlamalıydı,
Orhan Gazi’yi merakta koyup öylece dikilmek yakışık
almazdı. Zaten şüphelenmişti:

“Susarsın, Koca Gazi, ya haberin yücesi yahut acısı susturur insanı. Senin haberin hangisi?”

Evranos Gazi iç çekti:

“İkisi de,” dedi. “İkisi de, Beyim.”

“Taaccüp, önce haberin yücesini ver.”

“Beyim, Bolayır’da cenk ettik. Külliyyetli kâfir telef eyledik. Hak Tealanın yardımıyla zafere ulaştık. Alınan ganimet ile esir miktarı bizce dahi malum değildir.”

Orhan Gazi ellerini açtı:

“Sana hadsiz şükürler olsun, Rabbim, ihtiyar kuluna bu günleri de gösterdin.”

Evranos Bey’e döndü; endişesini tek kelimeye döküp sordu:

“Öbürü dedik, gelsin...”

İnler gibi konuştu:

“Beyim, Cenân-ı Mevla sana uzun ömürler ihsan etsin. Şehzade Efendimiz...”

Orhan Gazi yaşlı bir çınar gibi sedire yıkıldı. Anlamıştı. Sözüün gerisini kestiriyordu. Fakat nasıl olmuştu acaba?

“Cenk mi?” diye sordu.

“Avda, Beyim. Atı sürçtü, yuvarlanıp başını kayaya çarptı. Canını koruyamadık, Beyim, lakin mezarını koruduk, küffara vermedik. Vasiyeti buydu. Sabır, Beyim, keşke ölseydim de bu haberi getirmek mecburiyetinde kalmasaydım!”

Orhan Gazi kendini toparlamaya çalışıyordu:

“İlâhi takdiri kimse değiştiremez, Evranos, var istirahat eyle. Üzüntümüz bir evlat kaybetmekten ziyade, dirayetli, şefkatli, hamiyetli, adaletli bir padişah kay-

betmiş olmaktan dolaydır. O padişah olsa Kostantiniye'yi fethedecek liyakatte idi.”

Evranos Bey'in cevabı hıçkırıkla karıştı:

“Şükür ki Murad Beyimiz var, Beyim.”

“Şükür,” diye fısıldadı Orhan Gazi. “Lakin Süleyman'ın yeri başka idi. Hem evladımız hem dert ortağımızdı. Gayri dünya meşakkatini ihtiyar omuzlarımız çekmeye takat yetiremez, Evranos Gazi. Yaş Kemalî geçip zevale dayandı. Otuz üç senedir uçdan uca dolanıp durduk. Kâh sevindik, kâh üzüldük; bugün duyduklarımız yüreğimizi dağladı. Bu acı diğerlerinden baskın çıktı. Tahammül burcumuzun taşlarını söker. Güya hükümdarız. İlahî hüküm karşısında bizim hükümdarlığımız çocuk oyuncağı gibi. Bizi yalnız bırak, Evranos Gazi, yalnız bırak bizi.”

Başını ellerinin arasına aldı ve öylece dakikalar boyu kaldı. Neden sonra başını kaldırdı. Gözlerinin nemli hüznünü duvarlara döktü:

“Allah istediğini yapar ve dilediği gibi hükmeyle.”⁴¹ Bize düşen sabırdır. Bu sultanlık denen ateşten gömleği giydik giyeli gönlümüzce sevinme, gönlümüzce üzülmeye hakkını kaybettik. Rumeli'yi takviye etmek lazımdır. Küffar yeni bir hamleye kalkışmadan yıldırılmalı. Allah'ım, bana kuvvet ver.”

⁴¹ İbrahim Sûresi, 27.

ORHAN GAZİ'NİN VEFATI

Orhan Gazi zaten yaralıydı. Küçük oğlu Halil Bey, Foça korsanları tarafından kaçırılmıştı. Kurtarmak için az uğraşmadı. Tam başardığı bir sırada ikinci büyük darbeyi yedi: Sevgili oğlu Süleyman Paşa'nın vefatını öğrendi.

En kuvvetli rivayete göre 78–79 yaşlarındaydı.⁴² Miladi 1326 yılından 1359–60 yılına kadar otuz dört sene hükümdarlık yapmıştı. Bu zaman zarfında hemen hemen kılıcı hiç kınına girmemiş, at sırtından inmeye fırsat bulamamıştı.

Yaşlıydı. Süleyman Paşa'nın ani vefat haberiyle de müthiş sarsılmıştı. Yerine hep onu düşünüyordu. Rumeli fethi gibi Osmanlı tarihinin dönüm noktası olacak ehemmiyette büyük bir işi ona havale etmesinden de bunun böyle olduğu bellidir. Vaktiyle Osman Gazi de

⁴² Doğum ve ölüm tarihleri ihtilaflıdır. En kuvvetli rivayet, 1281'de doğduğu 1359 yılı sonunda yahut 1360 yılı başında öldüğü yolundadır.

aynı şekilde davranmamış, “Oğlum sağlığımızda şevket bulsun” diye, Bursa fethini Orhan Gazi’ye havale etmemiş miydi?

Bununla birlikte, Orhan Gazi, Şehzade Murad’ın iyi yetişmesi için de çalışmıştı. Onu ağabeyine yardımcı vermişti. Şayet böyle yapmasaydı da Süleyman Paşa’ya güvenip Murad’ı ihmal etseydi Osmanlı’nın fetih yolu Orhan Gazi’den sonra tıkanırdı. İstanbul’un fethi bir hayal olarak tarihlere geçerdi. Gerçi İstanbul fatihi Murad değildir. Ancak bu şeref, Fatih Sultan Mehmed’e sıra gelinceye kadar Osmanlı’nın başında nöbet tutmuş bütün padişahlara aittir. Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa Rumeli fethini gerçekleştirmeseydi, Murad Hüdavendigâr Balkan Devletlerini sindirmeseydi, Yıldırım Bayezid meşhur hisarını boğaz geçidine dikmeseydi, dağılan devleti Çelebi Mehmed derleyip toparlamasaydı, Sultan İkinci Murad İstanbul’u kuşatmasa (1422), İkinci Koso-va sahrasında Haçlı Ordularını perişan edip susturmasaydı (1448), acaba İkinci Mehmed “fatih” olabilir miydi? Daha önce de işaret ettiğimiz gibi İstanbul fethi bir neticedir. Onu hazırlayan fetihler zincirinin bir neticesidir. Bu zincirin halkalarından biri de hiç şüphesiz Murad Hüdavendigâr olmuştur. Saltanatı müddetince pasif kalsaydı, keyfine düşkün olsaydı, her halde zincir kopacak ve İstanbul fethi, yukarıda belirttiğimiz üzere, ya bir rüya olarak kalacak veya Sultan İkinci Mehmet’ten çok sonra gerçekleşebilecekti.

Orhan Gazi’nin bir ara Rumeli’ye geçip Bolayır’da oğlunun kabrini ziyaret ettikten sonra, yatağa düştüğü yolunda bir takım rivayetler vardır. Muhakkak olan şu

ki Orhan Gazi, Süleyman Paşa'nın vefatın müteakip Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Hasta yattığı günlerdi...

Her geçen dakika ölüme biraz daha yaklaştığını hissediyor, oğlu, Şehzade Murad'a son sözlerini söylüyordu:

“Oğul, saltanatına mağrur olma. Unutma ki dünya, Hazret-i Süleyman'a kalmamıştır. Unutma ki dünya saltanatı geçicidir, lakin büyük bir fırsattır- Allah yolunda hizmet ve Peygamberimiz Aleyhisselâmın şefaatine mazhariyet için. Bu fırsatı iyi değerlendir. Dünyaya ahiret ölçüsüyle bakarsan ebedî saadeti feda etmeye değmediğini göreceksin. Oğul, Rumeli Hıristiyanları rahat durmayacaktır, sen o canibe yürü. Rumeli fethini tamamla. Kostantiniye'yi ya fethet yahut fethe hazırla. Civarındaki Türk beyleriyle mesele çıkarmamaya çalış. Ahali her ne kadar bizi istese de başlarında bulunan beyler, beyliklerinden geçme taraftarı gözükmmez. Daha bir zaman idare edecekler, lakin sonunda olmuş meyve gibi avucuna düşecekler. Anadolu'da gaile çıkmazsa Rumeli işini rahat halledersin. Bu yüzden Anadolu'nun sessizliğini bozmamaya gayret et. Cennetmekân babam Osman Gazi Han, Söğüt ve Domaniç'ten ibaret bir avuç toprağı beylik yaptı. Biz Allah'ın izniyle beyliği hanlığa, sultanlığa ikmal ettik. Sen daha da büyüğünü yapacaksın, Osmanlı'ya iki kıta üstünde hükmetmek yetmez. Zira îlâ-yı kelimetullah azmi, iki kıtaya sığmayacak kadar yüce bir azimdir. Selçuklunun varisi biz olduğumuz gibi Roma'nın varisi de biziz. Oğul, Kur'ân-ı Kerim'in hükmünden ayrılma. Adaletle hükmet. Gazileri

gözet. Dine hizmet edenlere hizmeti şeref say. Fakirleri doyur. Zalimleri ise cezalandırmakta tereddüt gösterme. En kötü adalet, geç tecelli eden adalettir. Sonunda hüküm isabetli dahi olsa geciken adalet zulümdür. Oğul, biz yolun sonuna geldik, sen daha başındasın. Cenab-ı Mevla saltanatını mübarek kılsın.”

Şehzade Murad, ağlamamak için kendini güç tutuyor, dudaklarını kemiriyordu. Ağabeyinin ansızın vefatı onun da yüreğinin yarasıydı. Babası ile amcası Alâüddin Bey, nasıl birbirine destek olup beyliği hanlık yaptılarsa onlar da aynen öyle el ele vererek Osmanlı Hanlığını imparatorluk yapacaklardı. Saltanat hırsı yoktu. En büyük payeyi, ağabeyinin emrinde ve yanında arıyordu. Bunun böyle devam edip gideceğini zannederken ağabeyine ansızın emr-i Hak vaki olmuştu. İlk günlerin yalnızlığı çekilecek gibi değildi. Onsuz bir dünyanın nasıl olup da ortadan yarılmadığına şaşıyor, tahammülü zor bir acının içinde kıvranıyordu. Bu acı dinmeden babasının hastalığı bastırmıştı ve Şehzade Murad, birden kendini Osmanoğulları'nın en önünde buluvermişti. Şimdi bu büyük vazifenin mesuliyet şuuruyla acısını unutmaya çalışıyordu.

“Han baba, kendini yorma, Allah'ın izniyle iyileşip yine ordularına serdarlık edeceksin.”

Orhan Gazi'nin dudaklarında uçuk bir tebessümün izleri çıktı:

“Şehitlere serdar olmak isteriz, oğul. Gayrı yorulduk, dünya gailinden usandık, nevbet senin, yüzümüzü ak edersen yüzün dünya ve ahirette ak olsun ve hakkımız helal olsun.”

Çandarlı (Cendereli) Kara Halil, hıçkırığının daha fazla tutamamış, “Yâsin” Sûresinin ortalarında kendini kapıp koyuvermişti. Ama sadece sarsılıyor, Orhan Gazi’ye sezdirmemek için hâlâ hıçkırıklarını yutmaya çalışıyordu.

Şehzade Murad’la birlikte gelen Hacı İlbeyi, ayaklarını sürüye sürüye bir köşeye çömelmişti, Evranos Gazi, gözlerini Orhan Gazi’nin yüzüne çakmış, yüzünü bey-nine nakşetmek ve kıyamete kadar unutmamak istercesine dikkatle, ısrarla bakıyordu.

Orhan Gazi sağ elinin şehadet parmağını kaldırdı:
“Eşhedü...”

Gerisini içinden tamamladıktan sonra elini indirdi. Gözlerini son bir daha açtı. Henüz işitilir bir sesle:

“Tekbir” dedi.

Hafızlar tekbire başladı. Orhan Gazi gülümsedi. Kim bilir kendisini hangi cenk meydanında, at üstünde, gazilere fetih yolunu işaretlerken görüyordu ve hâlâ gülümsüyordu.

Dışarıda yağmur hızlanmış, camları dövmeye başlamıştı. Tekbir sesleri yağmur şıpırtısına ve rahmet damla damla Osmanlı mülküne serpiliyordu. (Hicri 761, Miladi 1359–1360 yılına tekabül eder.)

ORHAN GAZİ ZAMANINDA OSMANLI DEVLETİ

Mühim olan başlangıç derler. Bir başlangıç yapmaları itibariyle, Osmanlı tarihi içinde, Osman Gazi ve şanlı oğlu Orhan Gazi'nin yerleri apayrıdır. Osman Gazi göçebe bir kabilenin arasında doğmuş, kabileyi beylik haline getirmiştir. Orhan Gazi ise küçük bir beylikte doğmuş, bir devlet bırakarak ölmüştür. Osman Gazi öldüğü zaman Osmanlı Beyliği'nin sahip olduğu toprakların tamamının genişliği 16.000 kilometrekare civarında idi. Ama Osman Gazi, babasında 4.800 kilometrekare civarında bir toprak parçası almış, bunu hayatı müddetince vuruşa vuruşa 16.000 kilometrekareye çıkarmıştı.

Osman Gazi'nin bir kıta, iki deniz üzerinde kurulu bıraktığı beylik, Orhan Gazi zamanında, iki kıta ve üç deniz üzerinde kurulu bir devlet haline gelmişti. Üstelik İstanbul ve Çanakkale'ye hâkim olunmuş; Bizans, tâbi

devlet haline getirilmiştir. Orhan Gazi vefat ettiğinde Osmanlı Devleti'nin yüzölçümü 95.000 kilometrekare civarındaydı. Nüfus ise Osman Gazi devriyle mukayese edilemeyecek seviyede artmıştı (üç binden, üç milyona). Ordu mevcuduna gelince yine Osman Gazi devriyle mukayese edilemeyecek seviyededir. Barış zamanında (ki çok azdır) Orhan Gazi, 35-40.000 civarında asker barındırıyordu. Sayı, seferî zamanda 115.000 civarında asker barındırıyordu. Ordu eskiden olduğu gibi gönüllülerden değil, kıyafetleri, silahları, eğitimleriyle, bugünkü askerlik anlayışına uygun askerlerden meydana geliyordu. Kardeşi Alâüddin Bey'in gayreti ve Kara Halil'in himmetiyle devlet idaresi eyaletlere ayrılmış, sistemleştirilmiştir. Devrin en büyük sultanlarının aklına dahi gelmeyen yaya askeri sınıfı Orhan Gazi'nin emriyle kurulmuştur.

Osmanlı Devleti gerek kılıç gerek adalet ve şefkat burçlarında yükselip büyürken etrafındaki soydaş beylikler küçülüyordu. Aşiretlerin en küçüğü olan Kayı Handan bir imparatorluğun doğması hadisesinde İlâhî takdiri elbette unutmak olmaz. Ancak gerek Osman gerekse Orhan Gazi buna layık olduklarını ispat etmiş, kendilerini yalnız dostlarına değil, bazı peşin hükümlü Avrupalılara da kabul ve tescil ettirmişlerdir.

Mesela Hammer, Osmanlı padişahlarını medihte çok hasis davrandığı halde, Osman Bey için "Fazileti teşkil eden manevî vasıfları olduğu inkâr edilemez" derken Orhan Gazi hakkında, "Orhan, hiçbir vahşet eseri, hiçbir katl ile lekeli olmadan, otuz beş sene saltanattan sonra vefat etti. Âdil, bahadır bir muharip usta kanuncu

bir padişah olduğundan, hakkıyla ‘Osmanlılar’ın Numa’sı⁴³ denilebilir” diyerek hakikati tescil mecburiyetini hissetmiştir.

Şimdi Fransız elçilerinden Orta Asya tarih ve coğrafya mütehassısı Fernand Grenard’ı dinleyelim:

“Osmanlıların kaderlerindeki en büyük fevkalâdelik başlangıçları oldu. Böylesine büyük bir netice için pek küçük olarak işe başladılar. Küçük Asya’nın bir köşesinde birkaç koyun sahibi bir Türk ailesinin, yeni ve kuvvetli varlığına nasip olması daha da akıl almaz bir vakıadır. Ama bir defa iktidarları yayılıp sağlamlaştıktan sonra, karşılarında sadece kuvvetsiz, bölünmüş, ittifadsız rakipler buldular. Türkler, girdabın içinde tek sabit nokta oldular. Bu hercümerc içinde, aynı zamanda imparatorluk fikri de varlığını devam ettiriyordu.⁴⁴

Orhan Gazi’nin kaydettiği başarılar asla küçümsenemez. O, babasından intikal eden şahin yavrusunu büyütüp iki kıta üstünde maharetle uçurmayı hedef almış ve bunu becermiştir. Bu şahin yavrusu (Kayıların alameti şahin kuşudur) zamanla daha da büyüyecek ve günü gelince Bizans’ı pençeleriyle yıkacaktır.

⁴³ Numa, Roma’nın ikinci kralıdır. Batı dünyasında adaletiyle meşhurdur. Milattan önce 614–671 yılları arasında hüküm sürdüğü rivayet edilir.

⁴⁴ Grenard, Fernand, *Asya’nın Yükseliş ve Düşüşü*, müt. Orhan Yüksel (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1970), s. 39. 112.

KARAKTERİ

Tarihler, Orhan Gazi'nin, haşmetli pederi Osman Gazi'den daha halim-selim olduğunu yazar. Son derece merhametli ve âlicenaptı. Kolay kızmaz, kızınca da bunu belli etmezdi. Savaş sırasında bile askeri kendisinden fazla korur, yok yere kimsenin telef olmasını göze almazdı. İslam'ın insana verdiği değeri çok iyi idrak ettiği anlaşıyor ki can kaybını göze almak suretiyle kısa zaman içinde fethedilebilecek kaleleri uzun bir muhasara altında tutmayı ve kan dökülmeden alınmasını temin etmeyi tercih etmiştir. Bursa, İznik, hatta İzmit, yıllar süren bir muhasaradan sonra fethedilmiştir.

Bir türlü rahat durmayan Karesi Beyliği dışında, kendi dininden ve soyundan olanlara asla kılıç çekmemiş; hepsiyle iyi münasebetler içinde bulunmaya azamî dikkat göstermiş, oğluna da bu yolda vasiyette bulunmuştur.

Âdildi. Din tefrik etmeksizin, İslam şeriatının hükümlerini tereddütsüz tatbik ediyordu. Devletin yalnız kılıç yoluyla yükselemeyeceğini biliyor, adalet terazisini hassas tutuyordu. Bu yüzdendir ki yalnız İslam memleketlerinde değil, Hıristiyan memleketler içinde de Sultan Orhan'ın idaresini, kendi soylarından hanedanlara itaate tercih ederek hevesle Osmanlı idaresine geçmiş şehirler, eyaletler vardı.⁴⁵

Asker olarak cesur, kumandan olarak dâhi, idareci olarak fevkalâde maharet sahibiydi. İlme, ilim adamlarına, din adamlarına ehemmiyet verir, onların sohbetinden faydalanır, daima istişare eder, imar ve iskân işleriyle bizzat meşgul olurdu.

İlme ve mimariye verdiği ehemmiyet, askerliğe verdiği ehemmiyetten az değildir. İznik ve Bursa'da medreseler (üniversite) kurmuş, sanat abideleri vücuda getirmiş, bunlardan bazıları günümüze kadar gelebilmiştir.

İlk karısı Nilüfer (Holofira) de hayratlar yaptırmıştır. Bunların en meşhuru Bursa'da, Nilüfer Çayı üstünde kendi adını taşıyan köprüdür. Ayrıca imaret ve sebilleri vardır.

Kurduğu ilk Osmanlı Medresesi'yle (İznik'te) Osmanlı Devleti'nin kültür hareketinde rehberlik şerefi de Orhan Gazi'ye aittir.

Ulema ile ümerayı sıkı bir işbirliğine sevk etmişti. Kumandanlar da bu birliğin unsurlarıydı. Hedef Kostantiniye, bayrak îlâ-yı kelimetullah bayrağıydı. Kısaca,

⁴⁵ Namık Kemal, s. 51.

Fernand Grenard'ın da belirttiği gibi “İslam dini, Osmanlı birlik ve hâkimiyetinin en emin temelini teşkil etti. Müminlere, İslam'ın kılıcını elinde tutanın etrafında toplanmayı ve ona itaatkâr olmayı emretti. Bu muazzam imparatorluğun çeşitli kısımlarını büyük bir birlik içinde bağlayan sağlam bir zırhtı. Osmanlılarda çok sıkı bir din ve devlet işbirliği vardı. Askerî bir kumandan olan padişah, aynı zamanda, gayr-ı Müslim toprakları fethetmek İlâhî vazifesiyle mükellef bir imamdı.”⁴⁶

Din ve devlet işbirliğinin hayatın her safhasına geçtiği devirlerde mühim fonksiyonlar ifa ettiğine ve Osmanlı Devleti'ni çağının en büyük imparatorluğu seviyesine yükselttiğine dünya tarihi şahittir. Orhan Gazi, bu işbirliğini sistematığe bağlamış olmak itibarıyla da tarihimizdeki mümtaz yerini almıştır.

Sade giyinmeyi sever, uzun laf etmezdi. Anlatacağını en kestirme yoldan kısaca anlatır, herkesin fikrini söylemesine de izin verir, hatta bunu teşvik ederdi.

Şeyhler, dervişler, nezdinde itibarlıydı. Bu mevzuda da babasının yolunu takip etmiş, tekke ve zaviyeler kurmuştur.

Bunların arasında Geyikli Baba ile Derviş Murad meşhurdur.⁴⁷ Rivayete göre Bursa muhasarası sırasında, Geyikli Baba, kerametleriyle askeri teşvik etmiştir. Bu savaşta Geyikli Baba'nın elinde altmış okkalık bir kılıç vardı. Bir geyiğe binmiş olduğu halde, askerin en önün-

⁴⁶ Grenard, s. 63.

⁴⁷ Derviş Murad'ın mezarı Uludağ eteğinde bir mesire yerindedir. Orhan Gazi ona da bir tekke yaptırmıştır. Tekkeye binden fazla sahan, tencere, kazan gibi bakırdan kapacak vakfetmiştir. (Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. 2, s. 18.).

de savaşıyordu. Derviş Murad'ın elinde ise dört arşın uzunluğunda ağaç kılıçtan başka bir şey yoktu. Fakat bu ağaç kılıç en keskin çelik kılıçların yapamadığını yapıyor, düşman kelleleri üstünde dolaşıyordu.

Kayıtlara göre Geyikli Babaya geyikler, sağılmaya gelir ve yoğurttan başka şey yemezdi. Orhan Gazi tarafından ziyaret edilmedikçe yahut çağırılmadıkça görüşmezdi.

Bir gün konağa çağırılmıştı. Bir ceylana binmiş olduğu halde Keşiş Dağı'ndan (Uludağ) Bursa'ya indi. Omzunda kuru bir çınar dalı vardı. Konağın bahçesine girince çınar dalını toprağa sapladı ve dua etti:

“Allah'ım, Osmanlı saltanatını bu çınarın kökleri gibi köklü, dalları gibi uzun ve güçlü, boyu gibi yüce kıl.”

Kuru çınar dalı bir müddet sonra kök salıp boy attı. Hikâyesi dilden dile söylenip Kanunî Sultan Süleyman'ın zamanına kadar gitti ve Kanunî bu keramet ehlinin türbesini ziyaret etti.⁴⁸

Orhan Gazi'nin yakışıklı bir dilâver olduğu tarihlerimizde kayıtlıdır. Burnu kavisli, kaşları sık, saçları kumral, teni pembemsi beyaz, gözleri mavi, alnı yüksek ve geniş, boynu uzun, ince idi. Geniş göğüslüydü. Adaleli kolları vardı. Bünyesi kuvvetli, sakalı ve bıyığı sık ve parlaktı. Boyluydu. Hammer'e göre sağ kulağının altında bir işaret vardı ki (ben olsa gerek), doğu milletlerince büyük güzellik sayılırdı.⁴⁹

⁴⁸ Geyikli Baba bir efsaneden ibaret değildir, gerçektir. İranlı olup Hoy'da dünyaya gelmiştir. Şeyh İlyas'tan icazet almıştır. Uludağ ormanında geyikleriyle yapayalnız yaşar ve mecbur olmadıkça şehre inmezdi.

⁴⁹ Hammer, s. 19.

EVİLÂTLARI

Elde mevcut kayıtlara ve vakfiyelere göre Orhan Gazi'nin altı oğlu olmuştur. Bunlar kesin olmayan bir sıralamayla, Süleyman (Paşa), Sultan, Murad, İbrahim, Halil ve Kasım'dır. Orhan Bey vefat ettiğı zaman, yalnızca Murad, İbrahim ve Halil Beyler hayatta idi. Fatma isimli bir kızıyla, isimleri meçhul birkaç kızının daha bulunduğundan bahsedilir.

NETİCE

Orhan Gazi, babasından devraldığı 16.000 kilometrekarelik yurdu, her biri siyasî ve askerî dehasının numunelerini teşkil eden fetihlerle genişleterek 95.000 kilometrekareye çıkarmış, beyliğini Bizans'tan büyük bir devlet haline getirmiş, nüfusunu 3 milyona yükseltmiştir ki o devirde İngiltere Krallığı'nın nüfusu 2 milyon, İskoçya'nınki ise 400 bin civarında idi. Böylece Orhan Gazi hem “cihangir” unvanını hem de “sultan” unvanını layıkıyla taşımaya hak kazanmıştır.

Orhan Gazi'nin devleti, askerî sahada da büyük bir kudret olarak görülmektedir. 40.000 atlı, 50.000 yaya olmak üzere 90.000 civarında olan asker mevcudu, Karesi Beyliği'nin ilhakıyla intikal eden 25.000 askerle toplam 115.000'e yükselmiştir ki aynı tarihlerde Anadolu'nun en kuvvetli Türk Beyliklerinden biri olan Karamanoğulları'nın asker mevcudu 25.000 atlı, bir bu kadar da yaya olmak üzere, 50.000'di. Bunu nazara alırsak Osmanlı

Devleti'nin askerî kuvvet ve kudreti kendiliğinden ortaya çıkar.

Ama bu kuvvet ve kudreti, Orhan Gazi, Anadolu'daki Türk beyliklerine karşı kullanmayı düşünmedi. Çünkü onların zamanla Osmanlı Devleti'ne ilhak edeceklerini biliyordu. Maddî kuvvet, Rumeli fethi için lazımdı. Anadolu manevî kuvvetle fethedilecekti. Ayrıca, Anadolu içlerinde meydana gelecek her kargaşadan Bizans ve diğer Balkan Hristiyanları faydalanırdı. Bu da en azından Rumeli fethini geciktirirdi. Nitekim Sultan Murad, 1354'de yiğit ağabeyi Süleyman Paşa tarafından fethedildiği halde, sonradan Karamanoğulları ve Eretna Beyleri'nin teşvikiyle, Ahiler tarafından 1361'de işgal edilen Ankara'yı istirdad için yürüyünce Padişahın Orta Anadolu'daki bu meşgalesinden Bizanslılar istifade etmiş, Lüleburgaz, Çorlu, Malkara ve muhtemelen Tekfurdağını (Tekirdağ) alıp Gelibolu Yarımadası'nı tehdide başlamışlardı. Bereket versin, Lala Şahin Paşa, Hacı İlbeyi ve Gazi Evranos Bey, ellerindeki kuvvetlerin azlığına bakmadan mukavemet etmişler, Padişah gelinceye kadar dayanmışlar ve Gelibolu tekrar Bizans eline geçmekten, Süleyman Paşa'nın kabri düşman ayakları altında çiğnenmekten kurtulmuştur. Bu hadise, Orhan Gazi'nin askerî ve siyasî dehasına sadece bir işarettir. Zaten bunu Avrupalılar da münakaşasız kabul etmektedir.

Bu deha, Balkanlardaki Hristiyan Devletleri birbirine düşürmüş, akrabalık ve kılıç zoruyla Bizans'ı tâbi devlet haline getirmiş, kendisinden sonra geleceklere

Balkan fütuhâtı yolunu açmak suretiyle, Feth-i Mübîne zemin hazırlamıştır.

Bize göre Orhan Gazi'nin en şümullü siyaseti, dört tarafı Latinlerle çevrilmiş bulunan İstanbul'u onların eline geçmekten kurtarıp olduğu gibi muhafaza etmek hususunda gösterdiği akılcı ve mefkurevî siyasettir.

Bizans'ın Latinler tarafından alınması demek, muhtemel Osmanlı fethinin imkânsızlaşması demek, en azından çok sonraki yıllara sarkması demektir. Bu haliyle Bizans hem içten çürüyor hem de Ortodoks olduğu için Katolik Papadan doğru dürüst yardım görmüyordu. Mesela imparator, 1361'de Avrupa'nın en kuvvetli devleti olan Macaristan'a gidiyor, Osmanlılara karşı yardım talebinde bulunuyor; ama Kral, yardımı tek şartla bağlıyordu: "Katolik olursanız yardım ederiz." Venedik Cumhuriyeti'nden de yüz bulamıyordu. Zira Orhan Gazi, Bizans'ın Venedik'ten yardım isteyebileceği çok önceden kestirmiş Venedik Cumhuriyeti'yle ileri seviyede ticarî münasebetler kurmuştu. Venedik, Ortodoks Bizans için ticaretini baltalamayı göze almıyordu.

Orhan Gazi'nin bizzat yahut oğulları ve kumandanları vasıtasıyla gerçekleştirdiği fetihler, babası Osman Gazi'nin, çevreden başlayıp Rumeli'yi atlamak, Balkanlara uzandıktan sonra İstanbul'u tecrid edip fethetmek şeklinde kısa izah edilebilecek fetih planına uygun düşer. Daima hedef Kostantiniye, ebedî gaye îlâ-yı kelimetullahtır. Ne bu hedeften şaşmış ne bu gayeden uzaklaşmıştır.

Orhan Gazi'nin irtihali yıllarında Osmanlı Devleti şu şehir ve kalelere sahip bulunuyordu:

Bugünkü Bilecik vilayeti, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Marmara Adaları, Sakarya, Kocaeli, Bolu ve civarı, Çanakkale (Biga, Bozcaada ve İmroz hariç), Eskişehir vilayeti (Çifteler ile Seyitgazi hariç), İstanbul vilayetinin Adalar ve Boğazda birkaç köy dışında kalan Asya toprakları, İpsala, Keşan, Lüleburgaz, Tekirdağ vilayeti (Saray kazası hariç), Ankara'nın Merkez, Ayaş, Beypazarı, Nallıhan, Kızılcahamam, Haymana, Polatlı kazaları, Manisa'nın Soma, Kırkağaç, Kütahya'nın Domaniç, İzmir'in Bergama, Dikili ve Kınık kazaları.⁵⁰

Orhan Bey zamanında muvazzaf askerlik sistemi kurulmuştur. Anadolu ve Rumeli beylerbeylikleri (eyaletler) teşkil edilmiş, sancaklar (vilayetler) iki eyalet arasında bölüşülmüştür. Vezir sayısının ilk defa Orhan Gazi zamanında artırıldığı ve bir veziri azam tayin edildiği hakkında da rivayetler vardır. Ancak bunların Murad Hüdavendigâr zamanında yapıldığı yolundaki deliller daha kuvvetlidir.

⁵⁰ Öztuna, s. 10.

KAYNAKLAR

Ahmedî. Dâstân ve Tevarih-i Mülûk-i Âl-i Osman (İskendernâme). İstanbul: Nihad Sami Banarlı, 1939.

Asrar, Dr. Ahmet. *Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslam Âlemi.* İstanbul: Büyük Kitaplık, 1972.

Âşık Paşazâde. *Tevarih-i Âl-i Osman.* İstanbul: Ali Bey, 1915.

Baltacı, Cahit. *XV: ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri.* İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.

Danişmend, İsmail Hakkı. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.* İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

Diehl, Charles. *Bizans İmparatorluğu Tarihi.* İstanbul: Vakıf Gazetesi Neşriyatı, 1938.

Ducass. *Bizans Tarihi.* Müt. Mirmiroğlu. İstanbul: 1956.

Enverî. *Düstûrnâme.* İstanbul: T T E., 1928-30.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı.* Ankara:1964.

Evliya Çelebi. *Seyahatnâme'den Seçmeler*. c. 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Grenard, Fernand, *Asya'nın Yükseliş ve Düşüşü*. Müt. Orhan Yüksel. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.

Hammer, Von Joseph. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Müt. Zuhûri Danışman. İstanbul: 1972.

Hayrullah Efendi. *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*. İstanbul: 1292.

Hoca Sadüddin. *Tacü't-Tevarîh*. İstanbul: MEB., 1974.

İbn Battuta. *Seyahatnâme*. Müt. Mehmed Şerif Paşa. 1917-19.

İbn Kemal. *Tevarih-i Âl-i Osman*. 1. Defter. Ankara: TTK. Basımevi, 1970.

İkinci Türk Tarihi Kongresi. Ankara: Maarif Basımevi, 1941.

Kâtip Çelebi. *Fezleke (Tarih-i Osmanî)*. İstanbul: 1869-70.

Köprülü, Fuad. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Ankara: Beşnur Matbaası, 1971.

Lütfi Paşa. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: 1341.

Namık Kemal. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971.

Neşrî Mehmet Efendi. *Cihannümâ*. Ankara: TTK. Basımevi, 1971.

"Orhan Gazi." *İslam Ansiklopedisi*. 1964.

"Orhan Gazi." *Meydan Larousse*. 1972.

Orkun, H. Namık. *Türk Tarihi*. Ankara: Akba Kitabevi, 1946.

Oruç bin Âdil (Oruç Bey). *Tevârih-i Âl-i Osman*. F. Babinger, 1925

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979.

Sümer, Faruk. *Oğuzlar*. Ankara: DFCF Yayınları, 1972.

Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında İslamiyet*. İstanbul: Neşir Yurdu, 1971.

Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Neşir Yurdu, 1971.

Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1978.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK. Basımevi, 1972.

Witteck, Paul. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*. Müt. Fahriye Arık. İstanbul: 1947.

Yazıcızade Ali, *Selçuknâme*. Topkapı Sarayı Ktp. No: 1390.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Anadolu Fethi*. İstanbul: 1944.